

משנה - אבות - עיקר תוי"ט

[פרק א](#) • [פרק ב](#) • [פרק ג](#) • [פרק ד](#) • [פרק ה](#)

פרק א

[משנה א](#) [משנה ב](#) [משנה ג](#) [משנה ד](#) [משנה ה](#) [משנה ו](#) [משנה ז](#)
[משנה ח](#) [משנה י](#) [משנה יא](#) [משנה יב](#) [משנה יג](#) [משנה יד](#)
[משנה טז](#) [משנה יז](#) [משנה יח](#)

פרק ב

[משנה א](#) [משנה ב](#) [משנה ג](#) [משנה ד](#) [משנה ה](#) [משנה ו](#) [משנה ז](#)
[משנה ח](#) [משנה ט](#) [משנה י](#) [משנה יא](#) [משנה יב](#) [משנה יג](#)
[משנה יד](#) [משנה טז](#)

פרק ג

[משנה א](#) [משנה ב](#) [משנה ג](#) [משנה ד](#) [משנה ה](#) [משנה ו](#) [משנה ז](#)
[משנה ח](#) [משנה ט](#) [משנה י](#) [משנה יא](#) [משנה יב](#) [משנה יג](#)
[משנה יד](#) [משנה טו](#) [משנה טז](#) [משנה יז](#) [משנה יח](#)

פרק ד

[משנה א](#) [משנה ב](#) [משנה ד](#) [משנה ה](#) [משנה ז](#) [משנה ח](#) [משנה ט](#)
[משנה י](#) [משנה יא](#) [משנה יב](#) [משנה יג](#) [משנה טו](#) [משנה יז](#)
[משנה יט](#) [משנה כ](#) [משנה כא](#) [משנה כב](#)

פרק ה

[משנה א](#) [משנה ב](#) [משנה ג](#) [משנה ד](#) [משנה ה](#) [משנה ו](#) [משנה ז](#)
[משנה ח](#) [משנה ט](#) [משנה י](#) [משנה יא](#) [משנה יב](#) [משנה יג](#)

פרק א - משנה א

[א] כְּשֶׁנִּגְלָה בְּסִינֵי קִבְלָה בְּכָל־לוֹתֶיהָ וּפְרָטֶיהָ וְדִקְדוּקֶיהָ, וְלֹא נִתְחַדְּשָׁה לוֹ הֶלְכָה, וְכִדְאִיתָא בְּתוֹרַת כְּהֻנִּים שֶׁהֵבִיא רִשְׁיִי בְּתַחֲלַת פְּרֻשֵׁת בְּהַר סִינֵי. וְלִהוֹרָאָה זֹאת אָמַר מִסִּינֵי. וְלֹא דָבַר רִיק הוּא, שֶׁהָרִי זֶה אוֹת עַל הַדָּת, אֲמַת הִיא לְאֵמָה, כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל שֶׁקִּבְלוּהָ, בָּרָה הִיא לְיִוְלָדְתָּהּ, הַתְּלַמִּידִים בְּנִים הֵם לָהּ, מֵה שֶׁתְּלַמֵּיד וְתִיק עֲתִיד לְחַדֵּשׁ הַכֹּל קִבְל מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר וְעָלִיהֶם כָּל הַדְּבָרִים, וְכִדְרָשֵׁינוּ בְּמַגְלָה כּו'. וְעַיִן תּוֹסֵפוֹת יוֹם טוֹב: **[ב]** וּמִסְרָה כּו'. מֵה שֶׁקִּבַּל מִסֵּר לִיהוֹשֻׁעַ. אָבֵל בְּמֹשֶׁה לֹא יוֹכֵל לֹאמֹר שֶׁנִּמְסְרָה לוֹ, כִּי לֹא נִמְסֵר לוֹ שְׁעַר הַחַמְּשִׁים, כְּמַבְאָר בְּמִסְכַּת רֹאשׁ הַשָּׁנָה דָּף כ"א: **[ג]** וּנְבִיאִים מִסְרֵיהָ כּו'. כְּלוֹמַר שֶׁאֵף עַל פִּי שְׁלֹא כָּל הַכְּנִסְיָה הָיוּ נְבִיאִים נִמְסְרָה לָהֶם הַתּוֹרָה כְּלָה כּו'. אָבֵל אַחַר כֵּן שֶׁנִּתְמַעְטוּ הַדּוֹרוֹת לֹא נִמְסְרָה כְּלָה, אָבֵל קִבַּל כָּל אֶחָד כְּפִי כָחוֹ. וּמִכָּל מְקוֹם הַתּוֹרָה שֶׁבִּידּוֹ קִבְּלָה הִיא אִישׁ מִפִּי אִישׁ עַד מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלֵינוּ הַשְּׁלוֹם: **[ד]** וְהַעֲמִידוּ. אָמְרוּ לְשׁוֹן עֲמִידָה, לְפִי שֶׁמִּימֹת מֹשֶׁה עַד יְמֹת רַבּוֹ גְּמַלְיָאֵל הָיוּ לוֹמְדִין בְּעֲמִידָה וְהָרַב יוֹשֵׁב עַל הַכֶּסֶף. מְדַרְשׁ שְׁמוּאֵל. וְלִי נִרְאָה לְשׁוֹן וְהַעֲמִידוּ, לְהַעֲמִידֵם בְּהִבְנַת אֲמִתָּה שֶׁל תּוֹרָה (וְעַם שִׁיחֵיו הַתְּלַמִּידִים הַרְבֵּה), כִּי זֶהוּ עֲמִידָה וְקִיּוּם, וְשִׁקָּר אֵין לוֹ רַגְלִים:

פרק א - משנה ב

[ה] וְקָשִׁיא לִי, שְׂאֵם כֹּן אֵינָה אֲזַהְרָה כָּלֵל וְאֵינוּ דוֹמָה לְאֵינָד. וְלִי נִרְאָה דְהֵינּוּ הַהֲגִיוֹן וְלִמּוּד הַתּוֹרָה, וְהֵינּוּ דְכַתִּיב אִם לֹא בְרִיתִי יוֹמָם וְלַיְלָה, כְּעֵנֶן שֶׁנֶּאֱמַר וְהִגִּיתָ בּוֹ יוֹמָם וְלַיְלָה. וְעַיִן תּוֹסֵפוֹת יוֹם טוֹב: **[ו]** וּבִמְסַכֵּת מְגַלָּה מְסִיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר אִם לֹא בְרִיתִי וְגוֹ' לֹא שְׂמַתִּי. שֶׁבְּבְרִית בֵּין הַבְּתָרִים הַבְּטִיחַ הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שְׂאֵפְלוּ יִשְׂרָאֵל חוֹטְאִים יִקְיָם בְּרִיאַת הָעוֹלָם בְּזָכוֹת הַקְּרִבְנוֹת. וְעַיִן תּוֹסֵפוֹת יוֹם טוֹב:

פרק א - משנה ג

[ז] אִישׁ סוֹכוֹ. הִיָּה אָדוֹן לְמָקוֹם הַנִּקְרָא סוֹכוֹ. מְלֻשׁוֹן אִישִׁי כְּהוֹן גָּדוֹל: **[ח]** וְכַלּוֹמַר שֶׁזֶה הַהֲפָרֵשׁ שֵׁשׁ בֵּין פָּרֶס לְשָׂכָר, כִּי הַשָּׂכָר הוּא שֶׁנִּתְּנוּ בְּדִין: **[ט]** **פְּעֻבָּדִים כּוֹי.** אָמַר בְּכִ"ף הַדְּמִיוֹן וְגַם כְּפַל דְּבָרָיו אֶלָּא הוּוּ כּוֹי, וְדַקְדָּק בְּלִשׁוֹנוֹ וְלֹא אָמַר אֶלָּא תִּהְיוּ כּוֹי, וְגַם קָרָא לְעוֹבְדִים עַל מְנַת כּוֹי עֲבָדִים, בְּכַדִּי שֶׁלֹּא נִטְעָה בְּשׂוּם צַד לּוֹמַר שֶׁאֲסוּר הוּא לְעַבֵּד עַל מְנַת כּוֹי, דְּזֶה אֵינוּ, דְּגַם הָעוֹבֵד כֹּן צָדִיק גָּמוּר הוּא וְעוֹבֵד ה' מְקַרֵּי [וּבְחִנָּם טַעוּ צְדוּק וּבִיתוֹס, אֶלָּא שֶׁהִיָּה לוֹ לְפָרֵשׁ שֶׁיְהֵא מְפָרֵשׁ לְכָל שׂוֹמֵעַ], אֲבָל בָּא לְהוֹרוֹת שֵׁשׁ מַעֲלָה וּמַדְרָגָה יוֹתֵר גָּדוֹלָה, וְהוּא הָעוֹבֵד מֵאַהֲבָה. וּבָא לְהַזְהִירָנוּ שֶׁנִּהְיָה גַם כֹּן מִהָעוֹבְדִים מֵאַהֲבָה. וְעַיִן תּוֹסֵפוֹת יוֹם טוֹב שֶׁהֲאָרִיךְ בְּזֶה: **[י] שֶׁלֹּא וְכוּי.** וְנִסְחָא אַחֲרֵינָא עַל מְנַת שֶׁלֹּא וְכוּי. וְלֹא הִבִּינוּתִי אוֹתָהּ נִסְחָא, דְּלֹא שֵׁיךְ לּוֹמַר לְעַבֵּד עַל מְנַת וְעַל תְּנָאִי שְׂאֵם יִתֵּן לוֹ שָׂכָר שֶׁלֹּא יַעֲבֹדָהּ. וְלֹא קָשִׁיא הָרִי גַם הָעוֹבֵד שֶׁלֹּא עַל מְנַת כּוֹי יוֹדֵעַ הוּא שֶׁסוּף הַשָּׂכָר לְבֹא וְהָרִי הוּא מְקוֹנָה אֶל הַגְּמוּל, זֶה אֵינוּ, שֶׁהָעוֹבֵד מֵאַהֲבָה הוּא שֶׁבְּעֵינָיו מְקַצֵּר תְּמִיד בְּעַבּוּדָהּ וְחוֹשֵׁב בְּנַפְשׁוֹ שֶׁלֹּא עֲבַד כְּרָאוּי לוֹ לְרַב אַהֲבָתוֹ בּוֹ יִתְבָּרַךְ, וְאֲדַרְבֵּה יִרָא לְנַפְשׁוֹ פֶּן יִחְטָא בְּקִצְרוֹ בְּעַבּוּדָתוֹ, וְאִשָּׁם. וְזוֹ שְׂסִים וִיְהֵא מוֹרָא שְׂמִים כּוֹי, כְּנִהוּ בְּשֵׁם שְׂמִים, לּוֹמַר שֶׁלֹּא תִּהְיָה הִירָאָה מֵעֲנֵשׁ חַס וְשְׁלוֹם, אֶלָּא יִרְאָה מִצַּד גְּדֻלָּתוֹ יִתְבָּרַךְ. תּוֹסֵפוֹת יוֹם טוֹב:

פרק א - משנה ד

[יא] קָבְלוּ מֵהֵם. פְּרוּשׁ מִשְׁמַעוֹן וְאַנְטִיגְנוֹס. הִרְמִי"ה. וַיֵּשׁ סְפָרִים גְּרָסִי מִמֶּנּוּ. וְכָתַב הַמְּדַרְשׁ שְׂמוּאֵל שֶׁהִיא הַגְּרָסָא הַמְּדַקְדָּקָת אִם הַחֲזָקָה. וְעַיִן תּוֹסֵפוֹת יוֹם טוֹב:

פרק א - משנה ה

[יב] **כָּל זְמַן כּוֹי.** בֵּין בְּהִיּוֹתָה טְמֵאָה, שֶׁהַדְּבֹר מִבֵּיא לַיָּדִי תִּתְּאוּה וְהַתְּאוּה לַיָּדִי מַעֲשֶׂה, וְאִין לָךְ רְעָה גְדוֹלָה מִזֹּו שְׁגוּרִים לְעַצְמוֹ. וּבֵין שֶׁהִיא טְהוֹרָה, שְׁיִוְתֵר טוֹב הִיָּה שְׁבִזְמַן הַהוּא יְהִיָּה עוֹסֵק בְּדַבְרֵי תוֹרָה, וְזֶהוּ שֶׁאָמַר וּבוֹטֵל מִדַּבְרֵי תוֹרָה. מְדַרְשׁ שְׁמוּאֵל. וְנִסְחָא אַחֲרֵת מְדִיקָתָ, כָּל הַמְרַבָּה:

פרק א - משנה ו

[יג] **וּקְנָה כּוֹי.** וְלֹא אָמַר וּקְנָה לָךְ תִּלְמִיד, שֶׁאִין רְאוּי לַעֲשׂוֹת דְּבַר זֶה, לַעֲשׂוֹת הָאֵדָם עַצְמוֹ לְרַב וְלוֹמַר תִּלְמַד מִמֶּנִּי, כְּמוֹ שֶׁעוֹשִׂים בְּאַרְצוֹת הַלְלוּ. דְּרַךְ חֵיִים. וְלִי נִרְאָה דְלֹא קִשָּׁה מִיָּדִי, דְּכִבֵּר הַזְּהִיר וְהַעֲמִידוּ תִּלְמִידִים הַרְבֵּה. וְעִין תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב: **[יד]** חֲבֵרְתוֹ הוּא לִיָּה לְמִימַר. אָבֵל תַּחֲלַת דְּבָרָיו לְקוֹחִים מִדַּבְרֵי הַרְמַבֵּ"ס, וְלֹא אָמַרְס לְעַנְיָן חֲבֵרַת הַלְמוּד, שֶׁפְּתַב שְׁצָרִיד הָאֵדָם שֶׁיְקַנָּה אוֹהֵב לְעַצְמוֹ שֶׁיִּתְקַנּוּ בּוֹ מַעֲשָׂיו וְכָל עַנְיָנָיו כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ אוֹ חֲבֵרוֹתָא אוֹ מִיתוֹתָא כּוֹי. וְצָרִיד שֶׁיִּשְׁתַּדֵּל כּוֹי שֶׁיִּמְשַׁכְּהוּ לְאַהֲבָתוֹ:

פרק א - משנה ז

[טו] **הִרְחַק כּוֹי.** שְׁכֵנוֹ שֶׁקְרוֹב לוֹ אָמַר בּוֹ לְשׁוֹן הִרְחַקָה. וּבְרַשַׁע שְׁאִינוֹ שְׁכֵנוֹ לֹא הִצְרִיד לּוֹמַר הִרְחַק, שֶׁאִינוֹ קְרוֹב, רַק הַזְּהִיר שֶׁלֹּא יִתְחַבֵּר לוֹ. וְאָמַר בְּשִׁכּוֹ, רַע וְלֹא רַשָּׁע, לְפִי שֶׁשְׁכִּינֵת הַרַשָּׁע הִיא רְעָה לְשִׁכְנוֹ וְקִרְבָּתוֹ הַזֶּק גְּדוֹל, מַה שְׁאִין כֵּן בְּשְׁאִינוֹ שְׁכֵנוֹ אִין רַשָּׁעוֹ גוֹרִם לְאֵדָם שׁוֹם רַע אֵף עַל פִּי שֶׁהוּא רַע לְשָׁמַיִם אֵלָּא אִם כֵּן הוּא מִתְחַבֵּר אֵלָיו. רַב יוֹסֵף וְ שׁוֹשָׁן. וְעִין תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב: **[טז]** **וְאֵל כּוֹי.** וְלֹא אָמַר שֶׁיִּדְאָג מִן הַפְּרַעֲנוֹת, כִּי דְבַר זֶה מְדָה מְגַנָּה מִי שֶׁהוּא דוֹאָג מִן הַפְּרַעֲנוֹת. אָבֵל אֵל יִתְנַאֲשׁ כּוֹי כְּאֲשֶׁר עָשָׂה הֶמֶן שֶׁהִיָּה בְּטוֹחַ בְּגִדְל עֲשָׂרוֹ וּכְהַרְף עֵין נְהַפֵּד עָלָיו הַצְּלַחְתּוֹ. וְזֶהוּ לְשׁוֹן וְאֵל תִּתְנַאֲשׁ. דְּרַךְ חֵיִים:

פרק א - משנה ח

[יז] ומה שפכתב בתחלת דבריו שעורכין כו', לא שהם מטעימים בעצמם לפני הדינים, אלא על ידי שמגלין לבעל דין לומר לו עשה כך הרי זה פאלו הם טוענים בפני הדינים. רש"י. ועין תוספות יום טוב: **[יח]** ולא אמר תהא טוען כך. אלא רצונו לומר שמשיאו עצה לעשות מעשה, כההוא דרבי יוחנן בפרק ד' דכתבות בדין רפואה שאין לה קצבה שנפרעין מנכסי הבעל, ונעץ להם רבי יוחנן קוצו לה מיד. אבל לא סלקא דעתך שיטען לבעל דין דברי און ומרמה, שאלו הם רשעים גמורים. ועין תוספות יום טוב: **[יט]** פרשעים. אבל שניהם כצדיקים לא, שאם כן לא יחפש בטענותיהם וידין כל אחד לכף זכות ולא ירד לאמתת הדין. אבל כששניהם בעיניו פרשעים יחפש בטענותיהם של כל אחד כו', ובשביל כך ירד לאמתת הדין. דרך חיים. ועין תוספות יום טוב: **[כ]** דהוה אמינא כיון דאיכא למחשד אין זה בכלל והוי דן כו' לכף זכות. צריכא:

פרק א - משנה י

[כא] אין לפרש שהם עצמם היו גרים, שאם כן איך היה אפשר למנותן נשיא ואב בית דין. אלא שבאו מן גרים. ובודאי אמן מישראל היו, ולכן היו מתרים למנותן נשיא ואב בית דין. דרך חיים: **[כב]** דהשתא אינו עושה המלאכה מפני שכרה אלא לאהבתה בעצמה. ועין תוספות יום טוב:

פרק א - משנה יא

[כג] חכמים כו'. אין הכוונה שאין שאר בני אדם מזהרים בכך, אלא שאם יפל ספק בדבריהם של חכמים יבאו השומעים לכלל טעות, מה שאין כן בדברי הדיוט שאין משגיחין על דבריו. לכן הזהיר יותר לחכמים. הרב יוסף ו' שושן: **[כד]** לשון מסרס הוא, שהמים הרעים הם פנוי לפנים בתורה שלא כהלכה: **[כה]** אין זה שוה לדברי התנא, שאינו מירי אלא

בְּתַלְמִידִים הַבָּאִים אַחֲרֵיכֶם. וְהַרְשִׁבִים כָּתַב בְּשֵׁם אָבוֹת דְּרַבֵּי נֶתָן,
שֶׁצָּדוּק וּבֵיתוֹס הָיוּ שׁוֹנֵין לְתַלְמִידֵיהֶם דְּבַרֵי אֲנִטִיגְנוֹס, וְטָעוּ הַתַּלְמִידִים:

פרק א - משנה יב

[כו] וְרוֹדֵף כּוֹי'. כְּעֵינֵן שֶׁנֶּאֱמַר בְּקֶשׁ שְׁלוֹם וְרַדְפָּהוּ: **[כז]** אוֹהֵב כּוֹי'. לְפִי שֶׁהֵם
בְּרִיּוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וּלְפִיכֶךָ רְאוּי שְׁתֹּאֲהֵב, וְגַם שְׁתִּהְיֶה
הֶאֱהָבָה מְזָה הַפְּנִים, וְלֹא מִפְּנִים אַחֲרֵים, כְּגוֹן מִפְּנֵי הַנְּאִה הַמַּגִּיעַ לָךְ מֵהֵם:
[כח] לְכַאוֹרָה מִתְנַגֵּד לְמֵאֲמַר וְאַל תִּתְחַבֵּר לְרָשָׁע. וְזֶה לְשׁוֹן הַרְמַבְיִים, הִיָּה
מִתְחִיל לוֹ לְשְׁלוֹם וְהִיָּה מִתְאֲהֵב אֵלָיו וְהִיָּה מִרְבָּה לְסַפֵּר עִמּוֹ:

פרק א - משנה יג

[כט] שְׂמִיָּה. שֶׁהִיָּה לוֹ כְּבָר, וַיִּשְׂאֵר קֶרַח מִכָּאן וְקֶרַח מִכָּאן. מִדְּרַשׁ שְׂמוֹאֵל.
וְעֵינֵן תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב: **[ל]** וְדֹלָא וְכוּי'. לְפִי שֶׁאֹמֵר נִגַּד שְׂמִיָּה, כְּלוֹמַר מִי
שֶׁלּוֹמֵד לְהַגְדִּיל שְׂמוֹ, אֶבֶד שְׂמִיָּה, וּפְּנֵן תֵּאֲמַר בְּלִבְבְּךָ לֹא אֶלְמַד עוֹד כִּי שְׂמִיָּה
יְהִיָּה לַמּוֹדֵי בְּשִׁבִיל הַשֵּׁם וַיִּאֲבֹד, אוֹ, אִם שְׂמַעְתִּי מֵאֲמַר זֶה קָדַם שֶׁאֶלְמַד
לֹא אֶלְמַד, לָזֶה אֲמַר וְדֹלָא מוֹסִיף, יִסִּיף וְדֹאֵי, כִּי הַלּוֹמֵד וּפְרַשׁ קֶשֶׁה מֵהַכֹּל
כּוֹי'. כְּסָף מִשְׁנָה. וְעֵינֵן תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב: **[לא]** וְהָא שֶׁאֲמַר תִּגָּא סְתָם וְלֹא
פְּרַשׁ שֶׁל תּוֹרָה, לְפִי שֶׁסְתָם כְּתָר כְּתָרָה שֶׁל תּוֹרָה, כִּי כָּל הַכְּתָרִים זוּלְתוֹ
אֵינֵן כְּלוּם. הַרְבַּ יוֹסֵף וְיִ' שׁוֹשׁוֹן:

פרק א - משנה טו

[לב] וְזֶה שֶׁלֹּא כְּדַעַת בֵּית אָבִיו שֶׁל רַבּוֹן גְּמִלְיָאֵל שֶׁהוּא מִבֵּית הַלֵּל כְּדִלְקָמוֹ,
שֶׁהָרִי שְׁהָרִי הָיוּ מַחְמִירִין כּוֹי':

פרק א - משנה טז

{לג} רבן גמליאל. והוא בן בנו של הלל. ולכך לא נכתב לשון קבלה מפאן ולהלן, לפי שמתלמידי שמאי והלל נתרבה המחלוקת בישראל כו', לא היתה מגבלת ומקבלת ונמסרה כמו אצל הראשונים. כך פרשו המפרשים. ואינו מכרח, דבפרק ב' משנה ח' תנו, רבן יוחנן בן זכאי קבל כו' מהלל ושמאי כו': **{לד}** שהטבל מערב בהן. הרמב"ם. ורש"י. והחסיד הרב יוסף ו' שושן מתמה למה לא אסר בהחלט מכל וכל שלא לעשר אלא במדה, ולימא ואל תעשר, מאי ואל תרבה. ולכך אני אומר שהכונה שאפלו שנתכונן להרבות ולתת יותר מן השעור, שמא תטעה באמד דעתך. ועין תוספות יום טוב:

פרק א - משנה יז

{לה} שמעון בנו. והוא מהרוגי המלכות. והוא רבן שמעון בן גמליאל דסוף פרק קמא דכרתות. ואינו רבן שמעון בן גמליאל דסוף פרקין. ואולי כשאמר מאמר זה עדין לא עלה לגדלת רבן, דגמת בן זכאי בפרק ה' דסנהדרין משנה ב': **{לו}** דאי לא בעי לראיה על הקודם, היה ראוי שיקדים לזה וכל המרבה כו' שהוא יותר ראוי להסמיכו אל ולא מצאתי כו':

פרק א - משנה יח

{לז} רבן שמעון בן גמליאל. הוא נכדו של רבי שמעון הנזכר במשנה הקודמת. וזהו אביו של רבי הוא רבנו הקדוש. ובו מתחיל הפרק השני: **{לח}** דאלו קיום העולם יוכל להתקיים על ידי השלשה שבשבילם נברא דמאי דלא הוה הוה, כל שכן דמאי דהוה שיהא בהויתו בשבילם, דגמילות חסדים גם כן יוכל להיות ביחידי סגלה שעל ידם יקיים העולם, וכמו שאמרו כל העולם לא נברא ^[נחיו] אלא בשביל חנינא בני. ועין תוספות יום טוב: **{לט}** שואמר כו'. ולעיל מניה כתיב פאשר זממתי להרע לכם וגו' כן שבתי זממתי בימים האלה להיטיב את ירושלים ואת בית יהודה אל

תִּירָאוּ אֱלֹהֵי הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ וְגוֹי. וְעֵינַי תוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב:

ב

פרק

פרק ב - משנה א

[א] איזוהי כו'. והוי זהיר כו'. לפי שהדרך שייברר לו כו' הוא דבר הרשות ועצה טובה הוא דקא משמע לו, אבל אינו מחיב לאדם בכך. ואלו והוי זהיר כו' מחיב הוא לאדם שיהא זהיר כו', לכך היתה תחלת דברי פיהו איזוהי דרך שייבר בלשון נסתר, ואחר כך והוי זהיר בלשון נוכח לחיבו בכך. דרך חיים: **[ב]** והוי כו'. לענן זהירות להיות זריז ומהיר במצוה קלה כמו שהוא זריז ומהיר במצוה חמורה הוא אומר ומזהיר, לפי כו'. לא שרצונו לומר כשיבא לדרך שתי מצות האחת קלה והאחת חמורה ואין לאל ידך לעשות שתיהן כאחת שלא תעזב הקלה ותעשה החמורה, שזה אין השכל סובלו, אלא לענן זהירות בלבד הוא אומר. וכל אחת ואחת בשעתה. דרך חיים: **[ג]** וזה לשון הרמב"ם, מצות עשה לא התבאר שכל אדם אחת מהן מה היא אצל השם יתברך. וניחא דהא נמצא למען ירבו ימיכם וגו', למען ייטב לך, למען יאריכון ימיה. ובדרך חיים מפרש, שלענן הטרח והזריזות וההוצאה אומר שאין אתה יודע, דלפנים צערא אגרא כו'. ועיני תוספות יום טוב: **[ד]** מתן שכרו. יש שכר לפעלתה מהשם יתברך כו'. וכמו מי שעובד למלך ושכר הפעלה קצובה. ולפי שהיה נאותה לו למלך או מצד אחר נותן המלך יותר ויותר מן הקצוב לשכר הפעלה, ושכר כזה אינו ראוי להקראות שכר לבד, אבל זה שמו מתן שכר, לפי שיש עמו מתנה מרבה. ועיני תוספות יום טוב: **[ה]** מחשב כו'. שאף על פי שאין שכרה ידוע כמה הוא, ידענו ששכר מצוה בהאי עלמא ליכא ושכר האמת בעולם הבא ואין ערך אליו מהטוב הגשמי שאתה מפסיד וועיני מה שכתבו לעיל פי"א מ"ג. ועיני תוספות יום טוב: **[ו]** דע. לפי שההסתכלות הזו אינה בראיה חושית, אבל בראית השכל, לכך חזר ואמר דע: **[ז]** למעלה. שאם חלש למעלה וגבור למטה אימת החלש על הגבור, כל שכן שהגבור למעלה. וממך לא רחוק, אבל למעלה ממך ממש, כענין שנאמר שויתי ה' לנגדי תמיד: **[ח]** עין כו'. כנגד המעשה אמר עין רואה, וכנגד הדבור הרע אמר ואזן שומעת. והיה מספיק למניעת העברות כשידע שמעשיו בספר נכתבין, אבל לא ידע ויבין את זאת כי אם בהקדים לו הידיעה שיש רואה

וְשׁוֹמֵעַ. וְכָתַב בְּדֶרֶךְ חַיִּים, אָמַר עַיִן וְאָזֶן בְּלִשׁוֹן יְחִיד, כִּי לֹא אָדָם הוּא שׁוֹשֵׁב
לוֹ עֵינָי בָּשָׂר וְדָם חָס וְשָׁלוֹם:

פרק ב - משנה ב

[ט] תְּלַמּוּד תּוֹרָה כּוֹי. פֶּרַשׁ בְּדֶרֶךְ חַיִּים, לְפִי שֶׁהִדְרִיךְ אֶרֶץ קָדָם בְּזִמְנוֹ
לְתַלְמוּד תּוֹרָה לְהַכִּי טוֹפֵל תְּלַמּוּד תּוֹרָה עִם דֶּרֶךְ אֶרֶץ בְּמַלְתָּ עִם. וְעַיִן
תּוֹסֵפוֹת יוֹם טוֹב: **[י]** אָנִי. נִמְצָא כֶּד בְּלִשׁוֹן חֲכָמִים. כְּמוֹ וְאֲנִי וְעַקִּיבָא בֶן
יוֹסֵף עָרַב בְּדִבְרֵי. וְעַיִן תּוֹסֵפוֹת יוֹם טוֹב: **[יא]** רְצוֹנוֹ לֹמַר וְאֵל יַחֲוִשׁוּ עַל
הַצְּבוּר שֶׁלֹּא יוֹכְלוּ לְשֹׂאת הַמַּשָּׂא הַכָּבֵד הַזֶּה, שְׂזֻכוֹת כּוֹי, וְאֶפְלוּ מִמּוֹן
הַרְבֵּה, וּבִלְבָד שֶׁיְהִיָּה הַעֲסָק הַזֶּה שֶׁמְכַרְיָחִים לְשֵׁם שָׂמִים וְלֹא לְשׂוּם פְּנִיָּה
אַחֲרַת בְּעוֹלָם. וְעַיִן תּוֹסֵפוֹת יוֹם טוֹב: **[יב]** הַרְבֵּה. לְפִי שֶׁאַתֶּם עוֹסְקִים
בְּצַרְכֵי צְבוּר שֶׁהֵם רַבִּים, וּמֵאַחַר שֶׁהֵם רַבִּים, הַרְבֵּה שֶׁכָּר יֵשׁ לָכֶם כְּאֵלוֹ
עֲשִׂיתֶם הַרְבֵּה. דֶּרֶךְ חַיִּים:

פרק ב - משנה ג

[יג] דַּעַל כְּיוֹצֵא בְּזוֹ לֹא אָמַר שְׂמַעְיָה [לְעֵיל פִּיָּא מִיִּי], כִּי זוֹ מַצְוָה רַבָּה הִיא
לְהַתְּנִידַע לָהֶם כְּדֵי לְפַקֵּחַ עַל עֲסָקֵי צְבוּר. וּמְרִדְכֵי וְרַבְּנֵי הַקְּדוֹשׁ יוֹכִיחוּ.
שְׂמוּאֵל: מְדַרְשׁ

פרק ב - משנה ד

[יד] בִּטֹל כּוֹי. נִרְאָה לִי דַעֲשָׂה רְצוֹנוֹ אָמַר כְּלָפִי מַצּוֹת עֲשֵׂה, וּלְפִיכֶךָ אָמַר
בִּטֹל רְצוֹנְךָ כִּנְגַד מַצּוֹת לֹא תַעֲשֶׂה: **[טו]** וְקִשָּׂה, דָּאִם כֹּן יוֹכֵל לֹמַר לֹא
מַעֲקֻדָּךְ כּוֹי. וְרִשׁׁי מְסִים, וְאֵינִי רוֹאֶה סִימָן בְּרָכָה לְעוֹלָם. וְעוֹד יֵשׁ לֹמַר,
שֶׁאֵינִי רוֹאֶה וְיָמוֹת בְּלֹא עֵתוֹ אוֹ יִגְלָה מִמְּקוֹמוֹ: **[טז]** וְאִם כֹּן הֵינִי הָא
דְּאֲבִטְלִיוֹן פֶּרַק קָמָא מְשֻׁנָּה יִיא, וְתוֹ לָמָּה לִי. וְהַרְמַבִּיִם לֹא פֶרַשׁ אֶלָּא
שֶׁלֹּא יְהִיוּ פְּשׁוּטֵי הַדְּבָרִים מְרַחֵק מֵאֵד וּבִטֹל מִן הַדְּבָר. שֶׁהוּא אוֹמֵר לֹא

יהיו דבריך צריכים לפרוש רחוק: **[יז]** רישא דקרא, גם במדעך מלך אל תקלל ובחדרי משכבך אל תקלל עשיר: **[יח]** לכשאפנה כו'. הוא לא זו אף זו, אפלו שלא לשמע מזולתך אלא לשנות בעצמך אל תאמר לכשאפנה כו':

פרק ב - משנה ה

[יט] פל. אמר כל לפי שאפשר וכבר נמצא מי שהרבה בסחורה ויחכם, כענין רבי אלעזר בן חרסום או אילפא ודומיהם. מדרש שמואל. ואמר מחכים, פעל יוצא, שלעתות הפנאי ילמד לאחרים אבל לא יחכים: **[כ]** המרבה. דוקא קאמר המרבה. דבלא משא ומתן להחיות גופו, גם תורתו אינה מתקיימת, כדאמרינן לקמן אם אין קמח אין תורה, ואמרינן יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ: **[כא]** השתדל. ענין ההרגל והמחשבה לדבר. ותרגום ויאבק איש עמו, ואשתדל גברא עמיה. הרמב"ם:

פרק ב - משנה ו

[כב] על כו'. לא אמרו בדרך חיוב מחלט, שכן הוא ושכן יהיה, שהרי אפשר שזה הנשטף לא שטף, וכן השוטף אפשר שלא ישטף. אלא בדרך הנחה היה אמר בינו לבין עצמו שכן הוא כפי השכל. ומפני שהמפרסם מכחישו, הרגיל בפיו להשמיע לרבים, מרבה בשר כו', לומר, כן כל המדות הנהוגות בעולם, ושבמדה שאדם מודד כו', ומן הגלויות אתה דן לנסתרות שגם המה בישר וצדק אלא שאין בנו כח להשפילם ולעמד על תכונתם. ובזה הוכיח מאמרו הקודם אין בור כו'. ועין תוספות יום טוב. ואמר יטופון לשון רבים, להשמיענו שאפלו הרבים שהרגו את היחיד כלן יהרגו: **[כג]** שהרי בבחירת עצמו עשה זאת, לא לקיים שליחותו ותברך. והרבה שלוחים היו למקום שיהרג זה. ועין תוספות יום טוב:

פרק ב - משנה ז

[כד] לא שְׁקִימוּ בְּזֶה הַהֲרַגְשָׁה לַמֵּת וְעָשׂוּ מֵה שְׁאִינוּ יָשְׁנוּ, שְׁאִין צַעַר לַמֵּת בְּאִזְמַל, וְהַחֲנוּטִין יוֹכִיחַ. אָבֵל אָמְרוּהוּ כָּל־פִּי הַנֶּפֶשׁ שֶׁמִּצְטַעַר מְאֹד בְּרֵאוּתָהּ בְּנוּלוֹ שֶׁל הַגּוֹף. וְכֵן הוּא בְּכָל בּוֹ. וְעֵין תּוֹסֵפוֹת יוֹם טוֹב שֶׁהָאֲרִיזָה בְּזֶה: **[כה]** לְעֲצָמוֹ. לְהַנְאִתוֹ בְּעוֹלָם הַזֶּה. מְדַרְשׁ שְׁמוּאֵל. וְלִי נִרְאָה לְפָרֵשׁ שֶׁעֲנִינוּ שְׁקֵנָה עֲצָמוֹתָיו. וְרוּצָה לֹא מֵרָחֵק שֶׁבְּהִיּוֹת לּוֹ שֶׁסָּטוּב הֵנָּה נִתְעַצֵּם וְהָיָה מֵה שֶׁהוּא. שְׁכָל שְׁאִין לּוֹ שֶׁסָּטוּב הֵנָּה הוּא כְּלֹא הָיָה. וְעֵין תּוֹסֵפוֹת יוֹם טוֹב:

פרק ב - משנה ח

[כו] קִבֵּל כּוֹי'. בְּשִׁלְשֵׁלֶת הַלֵּל לֹא הֲצַרְךָ לְהִזְכִּיר שְׁמִמְנוּ קִבְּלוּ. וְעַכְשָׁיו מְזַכֵּיר בְּרַבֵּן יוֹחָנָן בֶּן זַפְאִי שֶׁלֹּא הָיָה מִבְּנֵי בְּנֵי. וְעוֹד, שֶׁהוּא הָיָה לּוֹ תַלְמִידִים הַרְבֵּה וְרַבְתָּה הַמַּחֲלֶקֶת מֵהֶם וְאַחֲרֵיהֶם, הַזְכִּיר שְׁאֵף עַל פִּי שֶׁנִּחְלְקוּ בְּכַמָּה דִּינָיִם מִכָּל מְקוֹם עֵקֶר הַתּוֹרָה קִבְּלוּהָ: **[כז]** נוֹצְרֵת. לְשֵׁם כֶּךָ יֵצְאֵת לְאֹוִיר הָעוֹלָם, כְּדַכְתִּיב וַיְהִי עָרֵב וַיְהִי בֶּקֶר יוֹם הַשְּׁשִׁי, מְלַמֵּד שֶׁהַתְּנָה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עִם מַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית שְׁאֵם אֵין מְקַבְּלִין יִשְׂרָאֵל אֶת הַתּוֹרָה יַחְזִיר הָעוֹלָם לְתַהוֹ וְבַהוּ, נִמְצָא עַכְשָׁיו שְׁחֹבָה גְּדוּלָה מְטַלֵּת עָלָיו וְלֹא בְּטוֹבָה הוּא עוֹשֶׂה. רַשִׁי: **[כח]** חֲמִשָּׁה תַלְמִידִים כּוֹי'. לֹא מָנָה רַק הַגְּדוּלִים שֶׁנִּמְסָרָה לָהֶם הַקְּבֵלָה. אֲמַנְסֵם הַרְבֵּה תַלְמִידִים אַחֲרָיִם הָיוּ לּוֹ. מְדַרְשׁ שְׁמוּאֵל: **[כט]** אֲלִיעֶזֶר. לְפִי שֶׁתַּלְמִידָיו הָיוּ, קוֹרְאֵן בְּשֵׁמוֹ. רַשִׁי: **[ל]** כִּי בּוֹר סִיד רְצוֹנוֹ לֹא מֵרָחֵק בּוֹר שֶׁל סִיד, וּמָה שֶׁבַח יֵשׁ בְּזֶה. אָבֵל בּוֹר סוּד שֶׁסִּידוּהוּ יָפָה וּמַעֲמִיד הַמַּיִם שֶׁלֹּא יִבְלְעוּ בְּקֶרֶקַע וּבְשִׁלְמוֹתוֹ סִיד, וּבֵא חֶסֶר יוֹד כְּדַרְךָ נְחִי הָעֵינָן. מְדַרְשׁ שְׁמוּאֵל: **[לא]** שְׁאִינוּ כּוֹי'. כְּלוֹמֵר לְעֵנָן זֶה הוּא שְׁדוּמָה לְבוֹר סוּד וְלֹא בְּכָל בְּחִינּוֹתָיו, לְפִי שֶׁיֵּשׁ בְּבוֹר הַזֶּה נְמִי לְגִרְעוּתָא שְׁאִין מִימֵיו מִתּוֹקִים כְּמוֹ בּוֹר מַיִם חַיִּים כּוֹי, וּלְפִיכֶךָ הֲצַרְךָ לְבָאֵר שְׁאִינוּ מֵאֲבָד טַפָּה. מְדַרְשׁ שְׁמוּאֵל:

פרק ב - משנה ט

[לב] וְרֵאוּ. כְּדֹאמְרֵינוּ בְּעֵלְמָא נֶפֶק דְּק וְאַשְׁכַּח. וְהַמְכִּין בְּכָל זֶה יֵצִיאֵת הַשְּׁכָל וְהַתְּשׁוּטָטוֹ לְהַתְּבוּנָן בְּעִיּוֹן וּלְהַשְׁכִּיל הַיֵּטֵב. וְזֶהוּ לְשׁוֹן רֵאוּ, כְּמוֹ וְלִבִּי רָאָה הַרְבֵּה חֲכָמָה: **[לג]** שְׁיִדְבֵק כּוֹי'. פְּרוּשׁ כִּי בּוֹדָאִי שֶׁבְּכָל הַטּוֹבוֹת וְהַיִּשְׁרוֹת יֵשׁ לְהַדְּבֵק. אֲלֵא רְצוֹנוֹ לֹא מֵרָחֵק בְּמִדָּה אַחַת לְהִיּוֹת בְּהַ שְׁלֵם לְעוֹלָם, כִּי טוֹב לְאָדָם לְאַחֵז בְּמִדָּה אַחַת לְעוֹלָם בְּשִׁלְמוֹת וְנִקְלָ אֵלָיו לְהַשִּׁיג מִמֶּנָּה

הטובות החשובות כלם, מהיות בו כמה מדות ואינו שלם באחת מהם. הרב רבנו יונה. ושפתים ישק. מדרש שמואל. וניחא בזה שדברי רבי בריש פרק זה קאי אכל המדות באיזו דרך יבר לו להתנהג בעשית כל אחד ואחד. ולזה לא אמר שידיבק: **[לד]** וצריך לומר שמה שאמר לעיל ומתוך כך מחשב כו', אינו עקר פרוש הרואה את הנולד, אלא שמתוך כך נמשך גם כן שמחשב כו'. אבל עקר פונת הרואה כו' הוא מה שמפרש צופה ומביט במה שעתידי להיות וזה בכל עניניו ועסקיו כו'. ועין תוספות יום טוב: **[לה]** המקום. הוא מקומו של עולם. וכן הוא אומר ומתחת זרועות עולם. אבל העולם לא יכילנו שנאמר השמים ושמי השמים לא יכלכלוהו. רש"י: **[לו]** שנאמר צדיק וישר הוא. וכן ואתה צדיק על כל הבא עלינו. הרמב"ם:

פרק ב - משנה י

[לז] כשלה. ולא פליג אדתנו לקמן פרק ד' משנה י"ב וכבוד חברך כמורא רבך, דהתם בחברים שהם חברים בתורה. דרך חיים. ועין תוספות יום טוב: **[לח]** וזה לשון הרמב"ם כשתתחבר לחכמים ואל אנשי המעלות אל תתגעגע עמהן ואל תתנאה עליהן, אבל תהיה חברתך להודיע להם שתתקרב בעת שיקרבוך, ואל תוסיף להתקרב אליהן יותר ממה שיקרבוך, שלא תפסיד פונתם בך ותהפך אהבתם לשנאה ולא תגיעך מהם המעלה אשר תקוה. והמשיל זה במי שמתחמם באש שאם ישב רחוק ממנו יהנה בחמו ואם יוסיף להתקרב ישרף: **[לט]** שנשיכתן כו' ולחישתן כו'. כלומר שפעמים הם מזיקים בפעל שלם, וזהו כמו הנשיכה כו'. ולפעמים שאינם מזיקים בפעלה שלמה, וזהו כמו עקיצה בלבד כו'. ולפעמים שאינם מזיקים כי אם בדבור בלבד וזהו כלחישת השרף. עוד נראה לי שאלו הלשונות הם כנויים לתרמות ונדויים ושמתות דרבנן, שכן מצינו בגמרא בלשון כנוי: **[מ]** דקרא דלעיל מניה מסים כמו פתן חרש יאטם אזנו: **[מא]** ואתה יודע מענן גיחזי שהתריס כנגד רבו אלישע שנפל בחלי מטנף כהתבאר מדברי חכמים בענין ארבעה אנשים מצרעים, וכן עם אחרים. ובכלל התבאר הנזק שהשיגו. הרמב"ם: **[מב]** פגחלי אש. אף קלות שבקלות. כי פורץ גדר של חכמים, כגון יחוד של פנויה, שסתם אשה נדה היא, שנאמר תהיה בנדתה, עד שתבא במים, וחכמים גזרו אף אם טבלה, שהרי גזרו על יחוד פנויה לא שנא טהורה ולא שנא טמאה. רש"י:

פרק ב - משנה יא

[מג] ואמר שמוציאין כוי ואין צריך לומר שיתרחק ממנה. ולפיכך אמר רבי יהושע לעיל שהדרך שיתרחק ממנה האדם הוא חבר רע. וזהו חדוש יותר. מדרש שמואל: **[מד]** יצר הרע. רב התאנה. הרמב"ם: **[מה]** וזה לשונו, רע הנפש והוא חלי המרה השתרה שיביא האדם למאס ראות עיניו וישנאהו, ויטב לו חברת החיות, והתבודד במדברות וביערות, ויבחר לו מקום שאינו מישב, זה אצלם לא מצד פרישות, רק לרע תאוותם וקנאותם בזולתם. אלו ימיתו האדם בלי ספק כי יחלה גופו וימות טרם עתו: **[מו]** ויש מפרשים שהכל מקלליו אותו ותחול עליו קללתם ויצא מן העולם, שהרי אמרו חז"ל אל תהי קללת הדיוט קלה בעיניך. מדרש שמואל:

פרק ב - משנה יב

[מז] שפך דרשו רבותינו ז"ל בפסוק לא ימושו מפיה ומפי זרעך ומפי זרע זרעך וגוי. וקא משמע לן רבי יוסי דהני מלי כשמתקן עצמו לכך, דמתקימא בו יותר מזולתו. ואי לאו הכי, לא:

פרק ב - משנה יג

[מח] בקריאת שמע ובתפלה. לפי שהם קבלת על מלכות שמים ועבודה לו יתברך, לפיכך הזהיר עליהם יותר. ובמדרש שמואל כתב דרבינו יונה גרס הוי זהיר בקריאת שמע יותר מבתפלה. ופרש הטעם כי זמן התפלה הוא רחב עד ארבע שעות, וזמן קריאת שמע קצר כותיקין עם הגץ החמה. וזהו לשון הוי זהיר, כי צריך זהירות גדולה:

פרק ב - משנה יד

[מט] שְׂקוּד כּוֹי. פְּרוֹשׁ הָיִי שְׂקוּד וַיִּגַע בְּלַמּוּד הַתּוֹרָה כְּדִי שְׂתַדַּע לְהָשִׁיב כּוֹי. וּלְפִי זֶה לֹא גִרְסִינָן וְדַע, אֲבָל בְּסִפְרֵי אַחֲרֵי גִרְסֵי וְדַע. פְּרוֹשׁ דְּעָהוּ אֶתְּהָ בִּידִיעָה שְׁלֵמָה, וְלֹא תִהְיֶה תְּשׁוּבַתָּךְ אֵלָיו מִקְבֵּלֶת אֶצְלָךְ אוֹ מִלְּמַדֵּת מֵאַחַר, כִּי כֵן לֹא תִנָּצַח אוֹתוֹ. וְאָמַר שְׂתָשִׁיב, הוֹדִיעַ שְׁלֹא תִלָּךְ אֶתְּהָ אֵלָיו לְהַקְשׁוֹת לוֹ, אֶלֶּא אִם יָבֵא אֵלֶיךָ וַיִּקְשׁוּ לָךְ, דַּע מָה שְׂתָשִׁיב. [אָמְנָם אֶתְּהָ לֹא תִתְחִיל לְשִׁסּוֹת בְּךָ אֶת הַקְּלָב]. מְדַרְשׁ שְׁמוּאֵל: **[נ]** וְזֶה לְשׁוֹן הַרְמַבְיִים, אֵף עַל פִּי שְׂתִלְמַד דַּעוֹת הָאֶפִיקוֹרְסִים לְדַעַת אֵיךְ תָּשִׁיב עֲלֵיהֶם, הַשְּׁמַר שְׁלֹא יַעֲלֶה בְּלִבְךָ דְּבַר מִן הַדַּעוֹת הָהֵם, וְדַע שְׁמִי שְׂתַעֲבַד לְפָנָיו יוֹדַע צָפוֹן לְבָךְ. וְהוּא אָמְרוּ וְדַע לְפָנָי מִי אֶתְּהָ עֵמֶל, רְצוֹנוֹ לֹמַר שְׂיִכְוֹן לְבוֹ בְּאֶמּוּנַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ. עַד כָּאן. וְאִם כֵּן, לְפָנָי מִי, מוֹסֵב עַל הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ: **[נא]** וְנֶאֱמַן כּוֹי. לֹא פָּלִיג עַל מֵאֲמַר אֵל תִּהְיוּ כַּעֲבָדִים כּוֹי וַיְכַמוּ שְׂכַתְבַּתִּי שָׁם. וַיִּמְצָאתִי בְּנִסַּח אֶרְץ יִשְׂרָאֵל מִגָּה דְגָרְסָה, וַיְמִי הוּא בַּעַל מְלֹאכְתָּךְ, וְתוֹ לֹא מִיָּדִי:

פרק ב - משנה טז

[נב] הַרְבֵּה. לְפִי שְׂאֲמַר לְעִיל וְהַשְׁכָּר הַרְבֵּה נִמְשָׁךְ לְאָדָם מִזֶּה לֹמַר הִנֵּה אֶקְבֵּל שְׁכָר הַרְבֵּה כְּשֶׁאֶלְמַד שְׁעָה אַחַת וְאַחַר כֵּךְ אֲנִי יוֹשֵׁב בְּטַל מִתּוֹרָה כִּי כְּבָר יֵשׁ לִי שְׁכָר הַרְבֵּה לְקַבֵּל. לְכֹךְ אָמַר אִם לְמַדַּת הַרְבֵּה כּוֹי דְּאִי לֹאוּ הֲכִי לֹא שְׁהָרִי אֲדַרְבֵּה יֵשׁ לָךְ עֵנֶשׁ בַּעֲוֹן בְּטוֹל תּוֹרָה. מְדַרְשׁ שְׁמוּאֵל. וְלֹא אָמְרוּ אֶחָד הַמְרַבֵּה וְאֶחָד הַמְמַעִיט כּוֹי אֶלֶּא כְּשֶׁנֶּעְרִיךְ גַּם כֵּן הַמְנַדְבִים מָה עֶרְכָם, הִינּוּ שְׁהַעֲשִׂיר מְרַבֵּה וְהַעֲנִי מְמַעִיט, אֲבָל לֹא כְּשִׁישׁ בִּיכָלְתוּ לְהַרְבּוֹת וְהַמְעִיט. וְעַיִן תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב: **[נג]** שְׂכָר כּוֹי. וְלֹא תַעֲלֶה עַל דַּעַתָּךְ שְׂכַשְׂתְּקַבֵּל הַמַּתְנָה הַרְמוּזָה בְּמַתָּן וּבְהַרְבֵּה, שְׂיִנְכָה מִשְׁכָּרְךָ. מְדַרְשׁ שְׁמוּאֵל: **[נד]** וְדַע כּוֹי. כְּלוֹמַר אֵין הַכּוֹנֵה כְּדִי שְׂתַעֲבַד עַל מְנַת לְקַבֵּל פְּרָס. רַק כְּוִנְתִּי הִיא זֹאת שְׂתַדַּעְהוּ דְרָךְ יְדִיעָה לְבַד וַיְכַדְלַעִיל. וַיֵּשׁ גּוֹרְסִים שְׂמַתָּן, בְּשִׁי"ן. וּלְפִי זֶה יֵשׁ לֹמַר דְּאֶתְּהָ לְמִימַר דְּאֶפְלוּ מַתָּן שְׁהִיא הַמַּתְנָה, בְּהֵאִי עֲלָמָא לִיכָא, וְלְכֹךְ אֵל תִּתְמָה בְּרֵאוּתָךְ הַצְדִיקִים אִם מְרַעָה אֵל רַעָה יְצָאוּ. כֵּן כְּתַב בְּמַדְרַשׁ שְׁמוּאֵל:

פרק ג - משנה א

[א] עֲקֵבֶיָא. בְּזֶמַן הַבֵּית הָיָה. וְעֵין תּוֹסֵפוֹת יוֹם טוֹב: **[ב] דַּע.** חֲזַר וְאָמַר מֵלֵת דַּע לְפִי שְׁלִפְנֵי מִי אֲתָה עֲתִיד כּוּי אֵינְן בְּהִסְתַּכְּלוֹת וּרְאִיָּה מוּחָשֶׁת כִּי אִם שְׂיֵאֲמִין זֶה בְּדַרְךָ יְדִיעָה. מְדַרְשׁ שְׁמוּאֵל: **[ג] מֵאִין כּוּי.** שְׂאֵלֵת הַמָּקוֹם שֶׁבָּא מִשָּׁם בְּלִשׁוֹן אֵין כְּמוֹ מֵאִין בָּאוּ הָאֲנָשִׁים, וּשְׂאֵלֵת הַמָּקוֹם שֶׁיָּבֵא לְשָׁם בְּלִשׁוֹן אֲנָה כְּמוֹ אֲנָה אֵלֶךְ מְרוּחָךְ וְאֲנָה מִפְּנֶיךָ אֲבָרַח: **[ד] אֲתָה הוֹלֵךְ.** כִּי הָאָדָם הוֹלֵךְ לְבֵית עוֹלָמוֹ וּמִתְקַרֵּב אֶל הַמֵּיתָה כִּי יוֹם הַמּוֹת מִיּוֹם הַנִּלְדוֹ הוּא, שְׁמִיּוֹם שֶׁנּוֹלָד הוּא מִתְקַרֵּב וְהוֹלֵךְ אֶל הַמֵּיתָה, וְעַל כֵּן נִקְטַ לְשׁוֹן הַזֶּה וְלֹא לְשׁוֹן עֲתִיד. מְדַרְשׁ שְׁמוּאֵל: **[ה] לְמָקוֹם כּוּי.** וְלֹא אָמַר שְׂיֵהִיָּה רַמָּה וְתוֹלְעָה, שֶׁכֶּךָ אָמַר הַכְּתוּב כִּי עֶפְרַיִם אֲתָה וְאֶל עֶפְרַיִם תֵּשׁוּב. דַּרְךָ חַיִּים: **[ו] דִּין וְחֲשָׁבוֹן.** תַּחֲלֵת דִּין קָאֻמַר, וּלְפִיכֶךָ הַקָּדִים דִּין לְחֲשָׁבוֹן. וְאָמַר לְתַת דִּין, שְׂאִם יַעֲשֶׂה חֲטָא מִתְחַיֵּב מִזֶּה דִּין, לְכֶךָ שְׂיָךְ לּוֹמַר שֶׁהוּא נוֹתֵן הַדִּין כּוּי. דַּרְךָ חַיִּים:

פרק ג - משנה ב

[א] מַלְכוּת. הוּא הַמְּלָךְ עִם שְׂרָיו וְיוֹעֲצָיו הַמְּנַהֲיָגִים מַלְכוּתוֹ וְעוֹשִׂים מִשְׁפָּט בְּאַרְץ, [וּלְפִיכֶךָ לֹא אָמַר בְּשָׁלוֹם] הַמְּלָךְ. כֶּךָ פִּרְשׁוּ הַמְּפָרְשִׁים: **[ב] לְצִיִּים.** דָּאִין לְיִצְחוֹת גְּדוֹלָה מִמֵּי שְׂאוּמָרִים לוֹ מִנֵּה זְהוּבִים שְׁעָה אַחַת וְכָל שְׂתַמְנָה יִהְיֶה שְׁלֵף, וְהוּא בְּטַל, וְדָאִי מִתְלוּצֵץ מִן הַזְּהוּבִים וּמִבְּזָה אוֹתָם. כֵּן הַבְּטַל מְדַבְּרֵי תוֹרָה אַחַר שְׂיִודַע הַשְּׂכָר הַגְּדוֹל הַזֶּה, אֵינּוּ כִּי אִם לֵץ. וְאָמַר וְאֵין בִּינֵיהֶם רְצוֹנוֹ לּוֹמַר שְׂאָף עַל פִּי שְׁכָל אַחַד עוֹסֵק לְבַדּוֹ אֲבָל אֵין בִּינֵיהֶם, שְׁכָל אַחַד מִהֶבִיל וּמִתְלוּצֵץ בְּלַבּוֹ עַל יְדִיעַת וְלַמּוֹד חֲבֵרוֹ וְחוֹשֵׁב שְׂאֵין לוֹ תוֹעֵלֵת בְּחֻבְרָתוֹ עִמוֹ כּוּי, בְּוִדָּאִי לְצִיִּים יִקְרָאוּ אֵף עַל פִּי שְׂאֵין פּוֹצֵה פֶּה. וְעֵין תּוֹסֵפוֹת יוֹם טוֹב: **[ב] שְׂכִינָה שְׂרוּיָה בִּינֵיהֶם.** הַפֶּךָ הַלִּיצְנִים, כִּי הֵם הַכֹּת שְׂאֵינָם רוֹאִים פְּנֵי הַשְּׂכִינָה. אֲמַנָּם אֵלוֹ לְהַפֶּךָ, כִּי הַלִּיצְנִים אֲפִלוּ בְּמוֹתָם הַשְּׂכִינָה מִתְרַחֶקֶת מֵהֶם כָּל שְׁכָן בְּחֵייהֶם, וְאֵלוֹ אֲפִלוּ בְּחֵייהֶם שְׂכִינָה שְׂרוּיָה בִּינֵיהֶם כָּל שְׁכָן בְּמֵיתָתָם. מְדַרְשׁ שְׁמוּאֵל: **[ג] וְעוֹסֵק כּוּי.** שְׂיַחִיד אֵינּוּ רָגִיל לְהוֹצִיא דְבָרֵי תוֹרָה מִפִּיו, וּלְפִיכֶךָ לֹא שְׂיָךְ לּוֹמַר אֲצִלוּ וְעוֹסֵק בְּדַבְּרֵי תוֹרָה כְּמוֹ שֶׁהוּא אֲצֵל שְׂנִים שֶׁהֵם מְדַבְּרִים זֶה עִם זֶה: **[ד] יֵא.** וְכֵן פִּרְשׁ הַרְמַב"ם. אֲבָל גְּרַסְתוֹ, מִנֵּין שְׂאֲפִלוּ אַחַד יוֹשֵׁב וְשׁוֹנֶה שְׂמַעְלָה עֲלֵיו הַכְּתוּב כְּאֵלוֹ קִים אֶת הַתּוֹרָה שְׂנֵאֻמַר יֹשֵׁב וְגו'. וְלַגְרָסָא שְׁלַנּוּ נִרְאָה כְּמוֹ שְׂכֵתָב מְדַרְשׁ שְׁמוּאֵל בְּשֵׁם הַרְשֵׁב"ם, שְׂמִפְרָשׁ כִּי נָטַל עֲלָיו, שֶׁהַשְּׁלֵף עֲלָיו שְׂכָר מִשְׁלָם, אוֹ הָרִי הוּא כְּנָטַל שְׂכָרוֹ כְּבָר שְׂמִזְמָן הוּא. עוֹד פִּרְשׁ כְּאֵן

כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הַר"ב סוֹף מִשְׁנֵה ו'. וְגַרְסַת רִש"י נִרְאֶה לִי דְגָרַס כָּאֵן כָּל מְקוֹם
וְגו' וְלִקְמוֹן מִשְׁנֵה ו' גָּרַס כִּי נֹטֵל וְגו' כּו'. וּבְגִמְרָא, וּמֵאַחַר דְּאָפְלוּ חַד, תְּרִי
מִבְעֵיא, תְּרִי מִכְתָּבֵי מְלִיָּהּ בְּסִפְרֵי הַזְכָּרוֹנוֹת, חַד לֹא מִכְתָּבֵי מְלִיָּהּ. וְעֵין
תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב:

פרק ג - משנה ג

[יב] שְׁלֵשָׁה. נֶקֶט שְׁלֵשָׁה, דְּבִפְסוּק שֶׁהֵבִיא לְרֵאֵיהּ שֵׁם מְדַבֵּר גַּם כֵּן
בְּשֵׁלֵשָׁה, הֶחֱכֵם וְהִפְהִין וְהִנְבִּיא. לֵב אָבוֹת: **[יג]** וְהַבְּרָכוֹת הֵן שְׁלֹשׁ. כִּי הַטּוֹב
וְהַמְּטִיב בְּיַבְנֵה תִּקְנוּהָ. וְנִמְצָא שֶׁהֵן כְּנֶגֶד שְׁלֹשׁ אֲמוֹת דְּלִקְמוֹן. וְעֵין תּוֹסְפוֹת
יוֹם טוֹב שֶׁהָאָרִיז לְרִמּוֹ בְּשֵׁלֵשׁ בְּרָכוֹת אֵלוּ שֶׁהֵם נֶגֶד תּוֹרַת נְבִיאִים
כְּתוּבִים. אִי נִמְי נֶגֶד מִקְרָא מִשְׁנֵה גְמָרָא. וְסִיִּם וְזֶה לְשׁוֹנוֹ, וְאָף עַל פִּי
שֶׁהִצְבִּיתִי צִיּוּנִים לְהַדְמוֹת בְּרַכַּת הַמְּזוּן לְתוֹרַת נְבִיאִים כְּתוּבִים אִי נִמְי כּו'
כְּדֹאִיתָא בְּסוּטָה סוֹף פָּרָק ז', מְכַל מְקוֹם לֹא נִתְיַשְׁבָּה דְעֵתֵי בְּפִסְק הַזֶּה
לְצֵאת יְדֵי חוּבָה בְּכַד, דְּוַדָּאִי דְרַבִּי שְׁמַעוֹן לָאוּ בְּהַכִּי מִיָּרִי, דְּאָטוּ בְּרִשְׁיַעִי
עֶסְקִינוּ שְׂאִין מְבָרְכִין בְּרַכַּת הַמְּזוּן שֶׁהוּא מְצוּת עֲשֵׂה. וּמְלִי דְאָבוֹת מְלִי
דְחִסְדוֹת נִינְהוּ. וְלִשׁוֹן רִש"י, וְרַגְלִין בְּנִי אָדָם לְפִטוֹר עֲצָמוֹן בְּבִרְכַת הַמְּזוּן:
[יד] מִשְׁלַחְנוּ שֵׁל מְקוֹם. שְׁמַעְלָה עָלֵיהֶם כְּאֵלוּ הַקְּרִיבוּ קִרְבָּנוֹת, עַל דְּרָדָּ
מֵה שְׂאֲמָרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל כִּהְנִיִם מִשְׁלַחַן גְּבוּהָ קָא זָכוּ. מְדַרְשׁ שְׁמוּאֵל:

פרק ג - משנה ד

[טו] וּמִפְנֵה. וְהוּא גְרַסַת הַר"ב. וְגַרְסַת וְהַמְּפָנָה טְעוּת הוּא, דְּאָם כֵּן הִנְעוֹר
אִינוּ מְפָנָה וְלָמָּה יִתְחַיֵּב. וְהַרְשָׁב"ם מְפָרֵשׁ הִנְעוֹר בְּלִילָה וְאָפְלוּ בְּבֵית.
וְהַמְּהִלָּד בְּדָרְדָּ וְאָפְלוּ בַּיּוֹם. וּבְשִׁנְיָהֶם בִּיחִידֵי עֶסְקִינוּ. וְלְדַבְרֵיוּ יֵשׁ לְקִיָּם
גְרַסַת וְהַמְּפָנָה. וְעֵין תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב:

פרק ג - משנה ה

{טז} על תורה. התמדת הקריאה. הרמב"ם: **{יז}** ולא דמתחייב בנפשו דלעיל במפנה, חמור מנותניו עליו על דהכא בפורק. דודאי ליתא. אלא דמתחייב דאמרן הינו אם יפגעו בו לסטים או מזיקים מתחייב בנפשו, ודמו היה נדרש מעצמו, אבל אפשר שלא יארעו כל רע. אבל הכא נותניו כו' ולא יוכל מלט. נראה לי:

פרק ג - משנה ו

{יח} וכן מצינו עשרה שדנין, בדיני ערכין, ושנים ואחד כשקבלו עליהם. אי נמי יחיד ממחה: **{יט}** אף על גב דגרסתו בדין, עסק התורה כל שכן הוא: **{כ}** אפלו שנים. ומאחר דאפלו תרי, תלתא מבעיא. מהו דתימא דינא שלמא בעלמא ולא אתיא שכינה, קא משמע לן דדינא נמי הינו תורה. ומאחר דאפלו תלתא, עשרה מבעיא. עשרה קדמא שכינה ואתיא, תלתא עד דיתבי. גמרא. ואדאתמר התם קאמר לה, ולא אתמר התם חמשה. ובמדרש שמואל כתב דבעשרה נצב, רצונו לומר עומד כביכול, והם יושבים. מה שאין כן בחמשה דלא כתיב נצב. ועין מה שכתבתי לעיל אות

פרק ג - משנה ז

{כא} וכן בדוד. על אותו מעשה שקבץ כסף וזהב לבית המקדש אמר דוד פסוק זה. רש"י. ומשום דאיכא למדחי, דדלמא דוד שאני שהתנדב לבית המקדש שהשם יתברך צוה עליו בפרטות והיה בהניח וגו', אי נמי רבים שאני, לכך לא אמר שונאמר כי ממך הכל וגו', לפי שאינה ראיה גמורה. דרך חיים: **{כב}** בדרך. שהוא מקום סכנה. ויש מפרשים דלאו דוקא, אלא הוא הדין בבית, אלא דבדרך שכיחי אילן וניר ואפשר שיפסיק: **{כג}** ניר. דלא תימא דוקא אילן שהוא רואהו מרחוק ואומר מה נאה שזה ודאי שמפסיק, אלא אפלו ניר שנמצא בצדו כשהוא מהלך אפלו הכי הוי הפסק. דרך חיים: **{כד}** מעלה עליו הפתוב. סמיד ליה על פסוק הקטפים מלוח עלי שית, דדרשוהו על הפוסקים מדברי תורה, וכן מתרגם דשבקין פתגמי אורייתא מן לוח לבהון מטול מלי דעלמא. וכיון שכן הוא מתרגם מלתא דפשיטא הוא ואין צריך להזכירו בהדיא, וסמך על המבין כו'. מדרש שמואל. ואמר כאלו כו'. צריך לומר דהכא לא הוי אלא הפסק דרך עראי ומיד הוא חוזר אל משנתו, אבל לעיל משנה ד' קאמר דמפנה לבו

לְבַטָּלָהּ. וּלְפָרוּשׁ הַשְּׂנִי שֶׁכָּתַב הַר"ב דְּהַכָּא בְּמַבְרָךְ כּו', מַעֲקָרָא לֹא קִשְׂיָא.
וְעֵין תּוֹסֵפוֹת יוֹם טוֹב:

פרק ג - משנה ח

{כה} **כֹּל**. לְאֶתוּי אֶפְלוּ מַחֲמַת עֲצָלוֹת. וְהַמְדַּרְשׁ שְׁמוּאֵל כָּתַב אֶפְלוּ מַחֲמַת
שֶׁהוּא טְרוּד לְמִצָּא טָרֶף לְבֵיתוֹ אֶפְלוּ הֵכִי מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ. כִּי מִקְרָא מְלֵא
הוּא הַשְּׁלֵךְ עַל ה' יְהִבֵּד. וְאִין נִפְטָר רַק מִי שֶׁתִּקְפָּה כּו': **{כו}** **דְּבַר אֶחָד**.
שֶׁאִין לֶךְ דְּבַר אֶחָד שֶׁאִין תְּלוּיִים בּוֹ דְּבָרִים רַבִּים. וּלְפִיכֵךְ בְּדָבָר הָאֶחָד
שֶׁשָּׂכַח נִתְקִים פֶּן תִּשְׂכַּח אֶת הַדְּבָרִים. מְדַרְשׁ שְׁמוּאֵל. וְנִרְאָה לִי דְכָתִיב
הַשְּׂמֵר לֶךְ וּשְׂמֹר, כִּפְּל, דְּהִינּוּ לְתַת שְׁמִירָה לְכָל דְּבַר: **{כז}** **וְיִסְיָרִים**. כְּלוֹמַר
שֶׁיִּשְׁבּ וְיִפְנֶה לְבַטָּלָהּ וּבְזָה יִסְיָרִים מְלַבּוֹ, וְאִף עַל פִּי שֶׁאִינוּ מִתְכַּוֵּן שֶׁעַל יְדֵי
כֵּךְ יִסּוּרוּ מְלַבּוֹ, דְּהָא לֹא כְּתִיב פֶּן תִּסְיָרִים, אֲלֵא פֶּן יִסּוּרוּ, וּמֵאֲלֵיהֶם
מִשְׁמַע. וְהֵכִי דִּיק לִישְׁנָא דְמִתְנִיתִין, מְדַלָּא קְתַנִּי יָכוֹל אֶפְלוּ לֹא הִסְיָרִים,
לְפִי שֶׁלֹּא נִתְמַעַט אֲלֵא תִקְפָּה בְּלִבְד, אֲבָל הִסְרָה דְמִמִּילָא נִמְי בְּאַזְהָרַת דְּפֶן
יִסּוּרוּ. דְּרַךְ חַיִּים. וְכֹל זֶה בְּאִינוּ רוּצָה יוֹתֵר בְּבַטָּלָהּ מִבְּדָבְרֵי תוֹרָה, אֲלֵא
כְּשֶׁבֵּא דְבַר בְּטָלָהּ לִידּוֹ יוֹשֵׁב בְּטַל וּמִתְרַשֵּׁל מְלַחֵזר עַל לְמוּדוֹ. וּלְכֵךְ לֹא
אָמַר אֲלֵא מַעֲלָה כּו' כְּאֵלוֹ. וּמִתְנִיתִין (ד) דְּמִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ, הִינּוּ בְּהַמְפָּנָה כּו'
שְׂרוּצָה יוֹתֵר בְּבַטָּלָהּ מִבְּעַסְק הַתּוֹרָה וּמִבְּקֵשׁ וְחוּזָר עַל הַבְּטָלָהּ, אֲבָל עַל
כָּל פְּנִים אֵלוֹ לֹא יִשְׁכַּחַם הָוֵה נִיחָא לֵיה. וְרַבִּי נְחוּנְיָא בֶּן הַקָּנָה דְּמִתְנִיתִין
ה' הַפּוֹרֵק עַל, מִיָּרִי בְּמִי שֶׁנִּתְכַּוֵּן לְהִסְיָר דְּבָרֵי תוֹרָה מְלַבּוֹ. נִרְאָה לִי:

פרק ג - משנה ט

{כח} וּבְהֵכִי מִתְרַץ דְּלֹא פְּלִיג אֲדַהֲלִל שֶׁאָמַר בְּפֶרֶק דְּלַעִיל מִשְׁנָה ה' אִין בּוּר
יָרָא חֲטָא, דְּהַכָּא בְּמַחְשְׁבָה קְאָמַר וְלֹא בְּפַעַל, שֶׁאִין בּוּר יוֹדַע אִיזְהוּ חֲטָא
שֶׁיִּירָא מִמֶּנּוּ, אֲבָל בְּמַחְשְׁבָה יָכוֹל לְחַשֵּׁב וּלִירָא מְכָל דְּבַר שֶׁיִּהְיָ חֲטָא. וְעֵין
תּוֹסֵפוֹת יוֹם טוֹב: **{כט}** **חֲטָאוּ**. כִּי אִין צְדִיק בְּאַרְצָא אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה טוֹב וְלֹא
יִחֲטָא, וְלֵהֵכִי קְאָמַר שֶׁיִּירָא חֲטָאוּ, שֶׁיִּירָא מִן הַחֲטָא שֶׁהוּא מוּכָן. וְלֹא
קִשְׂיָא דְהָוָה לֵיה לְמִתְנִי כֹּל שֶׁיִּירָא חֲטָאוּ קוּדְמַת כּו'. דְּרַךְ חַיִּים: **{ל}**
וְכֹל כּו'. הִינּוּ שְׂזִכּוֹתוֹ בְּזָה אוֹ עֲנָשׁוֹ גּוֹבְרַת עַל הַגְּזֵרָה שֶׁגְּזָרוּ עָלָיו אִם יִהְיָה
חֲכָם אוֹ טַפֵּשׁ [וְתִתְקִים הַגְּזֵרָה בְּשָׂר עֲנִינּוֹ וְלֹא בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה], אֲבָל אִם בָּאוּ שְׂנִיָּהִם
כְּאֶחָד מִנִּיחִים אוֹתוֹ כְּפִי הַגְּזֵרָה שֶׁאִם הִיא שֶׁיִּהְיָ חֲכָם מִתְקִימַת, וְאִם
שֶׁיִּהְיָ טַפֵּשׁ אִינָה מִתְקִימַת. וְכֵן פְּרוּשׁ בְּבֵא שְׂנִיָּה. מְדַרְשׁ שְׁמוּאֵל: **{לא}**

וְאִם תֹּאמַר אֵיךְ אֶפְשֶׁר שְׂיִהְיוּ מַעֲשָׂיו מְרַבֵּין מִחֻכְמָתוֹ, שְׂמָה שְׂאִינוּ יוֹדְעִים אֵיךְ יַעֲשֶׂה. אֲלָא, בְּמָה שְׂמִקְבֵּל עַל עֲצָמוֹ לַעֲשׂוֹת כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר יִגִּידוּ לוֹ הַחֻכְמַיִם וְלֹא יִסּוּר יָמִין וּשְׂמָאל, הֲרִי זֶה מַעֲשָׂיו מְרַבֵּין מִחֻכְמָתוֹ. מְדַרְשׁ שְׂמוּאֵל. וּבְהַכִּי נִיחָא דְלֹא קִתְּנִי קוּדְמִין. וְעַיִן תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב:

פרק ג - משנה י

[לב] שְׂנַאֲמַר (משלי א) וּמִצָּא חֵן וְשִׂכַל טוֹב בְּעֵינֵי וְגו'. וְאוֹמַר וְחֹסֵד ה' מַעוֹלָם וְעַד עוֹלָם עַל יִרְאָיו. שְׂכַל מִי שְׂמִשְׁוֹד עָלָיו חוֹט שֶׁל חֹסֵד בְּיָדוֹעַ שֶׁהוּא יִרְאֵ שְׂמַיִם: **[לג]** וְכָל שְׂאִין כּו'. צָרִיכָא. דְּאִי מְרִישָׁא לִיכָא לְמִשְׁמַע, דְּאֶפְשֶׁר שְׂאִין רוּחַ הַבְּרִיּוֹת נוֹחָה הֵימָנוּ לְפִי שֶׁהוּא נוֹטָה אֶל קֶצֶה הָאֲחֵרוֹן מִהַחֲסִידוּת, וְאֶפְלוּ הַכִּי רוּחַ הַמְּקוֹם נוֹחָה הֵימָנוּ, קָא מִשְׁמַע לָן. וְאִי תִנָּא סִיפָא לִיכָא לְמִשְׁמַע הָרִישָׁא לְפִי שְׂאֶפְשֶׁר שְׂרוּחַ הַבְּרִיּוֹת נוֹחָה הֵימָנוּ לְפִי שְׂמִרָאָה בְּעֲצָמוֹ סִימְנֵי טְהָרָה וּבְקִרְבוֹ יִשִּׁים אֲרָבוּ, קָא מִשְׁמַע לָן דְּסִימָן מְבַהֵק הוּא בְּשֵׁנֵי הַפְּנִים. וְטַעֲמָא דְכְּתִיב וְאֵת רוּחִי אֶתֵּן בְּקִרְבְּכֶם, הֲרִי רוּחַ הַבְּרִיּוֹת רוּחַ הַמְּקוֹם. וְלֹא קִתְּנִי שְׂרוּחַ כָּל הַבְּרִיּוֹת כּו', דְּלֹא חִישְׁיָן לְמַעוּטָא, כְּדֹא שְׂכַחַן בְּמִרְדְּכִי. מְדַרְשׁ שְׂמוּאֵל: **[לד]** כִּי בְּשַׁחֲרִית הָאֲדָם הוּא עֵצֶל מִחֻמַּת הַשָּׁנָה, וּבְעֶרְבַּ כְּבָר הוּא יִגַּע וְיִמְבַקֵּשׁ לְנוּחַ, וּבְצַהֲרִים הָאֲדָם בְּכַח בְּיוֹתֵר עַד שֶׁהוּא שְׂמַח לְגַמְרֵי. דְּרַךְ חַיִּים:

פרק ג - משנה יא

[לה] הַמְּחִלֵּל כּו' וְהַמְּלַבֵּין. בְּגַמְרָא מוֹכַח לְהוּי מְקַרְאֵי. וְעַיִן תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב: **[לו]** כְּמִנְשָׁה שֶׁהָיָה דוֹרֵשׁ לְמָה לוֹ לְמִנְשָׁה לְכַתֵּב וְתִמְנַע הִיתָה פִּילְגָשׁ. רַשִׁ"י: **[לז]** דְּאֵלוּ שְׂאֵר עֲבָרוֹת, יִסּוּרִין עִם הַמִּיתָה מְמַרְקִין:

פרק ג - משנה יב

לח {בשמחה}. וְזֶה יוֹתֵר מִמָּה שֶׁאָמַר שְׂמַאי בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת. הַרְמֵב"ם:

פרק ג - משנה יג

לט {שחוק וקלות ראש כו'}. פְּלוֹמֵר אָבֵל כָּבֵד רֹאשׁ וְהִירָאָה הוּא סִיג לְעֵרִיּוֹת. שְׁכַל זֹאת הַמְשָׁנָה מְדַבֵּרֶת בְּסִיגִים. הָרַב רַבֵּנוּ יוֹנָה. וְלֹא תִּגִּי הַסִּיג, מְשׁוּם דְּלֹא הָוָה מְשִׁתַּמֵּעַ דְּמַרְגִּילִין אֶלָּא דְּמַבְיֵאִין לִיַּדֵּי עֶרְוָה. מְדַרְשׁ שְׁמוּאֵל. וְעַיִן תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב: **מ** {שוגגים מאליהם, כסבורים שהוא ראוי להתעבר. מטעים, על ידי עדי שקר. רש"י}: **מא** {מעשרות כו'}. בְּמִשְׁנֵה יְרוּשְׁלַמִּי גָרַס מְעֵשְׂרוֹת סִיג לְתוֹרָה, וּפְרַשׁ שְׁעַל יַדֵּי כֹּן יוֹכְלוּ מְקַבְּלִיהָ לְהַחֲזִיק בְּתוֹרָה וּלְלַמְּדָהּ. כְּמֵאמָרָם ז"ל לֹא נִתְּנָה הַתּוֹרָה אֶלָּא לְאוֹכְלֵי תְרוּמָה. [ומעשרות שם לכלל המתנות] וְהַר"ר יִשְׂרָאֵל פֶּרֶשׁ דְּכַתִּיב וְאֶכְלֶתָּ וְגוֹ' מְעַשֵּׂר דְּגִנְךָ וְגוֹ' לְמַעַן תִּלְמַד לְיִרְאָה וְגוֹ'. מְדַרְשׁ שְׁמוּאֵל: **מב** {סיג לחכמה שתיקה}. וְלֹא אָמַר שְׁתִּיקָה סִיג לְחֻכְמָה, דְּשִׂאֲנֵי הָא לְפִי שְׂאִין שׁוּם סִיג לְחֻכְמָה כִּי אִם הַשְׁתִּיקָה בְּלִבְד, לְהַכִּי תִּגִּי סִיג קָדָם. מַה שְׂאִין כֹּן אֵינְךָ דְּאָף עַל גַּב שְׁכַל אֶחָד סִיג לְאוֹתוֹ דְּבַר, מִכָּל מְקוֹם יֵשׁ לְאוֹתוֹ דְּבַר סִיג אַחֵר מְלַבֵּד זֶה. מְדַרְשׁ שְׁמוּאֵל: **מג** {מגין ומכיון שהאויל כשפחריש יחשב לחכם שמעינו מנה דכל השותק הרי הוא חכם. ועוד דלעיל מניה פתיב חושך אמריו יודע דעת יקר רוח איש תבונה}:

פרק ג - משנה יד

מד {חביב אדם כו'}. לְכֹן מְטִיל עָלָיו לַעֲשׂוֹת רְצוֹן קוֹנוֹ. רִש"י. וּבְכָל אָדָם אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא, וּכְמוֹ שֶׁהוּא הִרְאִיָּה שְׁמַמְנוּ הַבֵּיא שֶׁהוּא נֶאמַר לְבִנֵּי נַח וְלֹא לְבִנֵּי יִשְׂרָאֵל לְבָדָם. וְעַיִן תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב שֶׁהָאָרִיךְ: **מה** {פלי חמדה}. הִיא הַתּוֹרָה שֶׁנִּקְרְאת חֻמְדָּה. שֶׁנֶּאמַר תּוֹרַת ה' תְּמִימָה, וּכְתִיב בְּתַרְיָה (תְּהִלִּים יט) הַנְּחַמְדִּים מְזֻהָב וְגוֹ'. מְדַרְשׁ שְׁמוּאֵל. וְעַיִן תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב:

פרק ג - משנה טו

[מו] שְׁאִין יְדִיעַתוֹ יִתְבַּרֵּךְ כִּי־דִיעַתְנוּ. וְאָף עַל פִּי שְׁאָנוּ אוֹמְרִים בּוֹ גַם כֵּן יְדִיעָה, אֵין זֶה אֶלָּא בְּשִׁתּוּף גָּמוּר. וְכִמוֹ שְׁאִין בְּנוֹ כַּח לְדַעַת אֲמַתַּת מְצִיאֹתוֹ יִתְבַּרֵּךְ כּוֹי, כִּד אֵין בְּנוֹ כַּח לְהַשִּׁיג וְלִמְצֵא דַעַתוֹ, כִּי הוּא וְדַעַתוֹ אֶחָד לֹא כְּהָאֲדָם שֶׁהוּא וְדַעַתוֹ שְׁנַיִם כּוֹי. וְכַתֵּב הַר"מ אֶלְמוֹשְׁנִינוּ שֶׁדַעַת הַרְמַב"ם כְּמוֹ שֶׁכַּתֵּב הַמְדַרְשׁ שְׁמוּאֵל, וְזֶה לְשׁוֹנוֹ, וּמַעֲקָרָא לֹא קִשְׂיָא מִיַּדִּי, לְפִי שֶׁיְדִיעַתוֹ יִתְבַּרֵּךְ הוּא כְּצוּפָה וּמְבִיט הַעֲשִׂיָה שְׁעוֹשֶׂה הָאֲדָם וְהָרִי אֵין רְאִיתָ הָאֲדָם מְכַרְחַת לְמַעֲשֶׂה זּוֹלָתוֹ, כִּד צְפִיתָ הַשֵּׁם יִתְבַּרֵּךְ מַעֲשֶׂה הָאֲדָם אֵינוֹ מְכַרְיַחְתּוֹ, וְיְדִיעַתוֹ יִתְבַּרֵּךְ הַעֲתִיד הוּא אֶצְלוֹ הַזֶּה, שְׁאִין לְפָנָיו קְדִימָה וְאַחֹר, שְׁאִינוֹ בְּחֹק הַזְּמַן. עַד כָּאן. וְזֶהוּ הַהֲבִדֵל יְדִיעַתוֹ מִיְדִיעַתְנוּ, שֶׁיְדִיעַתוֹ תָּמִיד בְּהוֹה אָף מֵה שֶׁהוּא עֲתִיד בְּעַרְכָּנוּ אֶלָּא שְׁאִין בְּנוֹ כַּח לְהַשִּׁיגוֹ וּלְהַבִּינוֹ כּוֹי. וְעַיִן תּוֹסֵפוֹת יוֹם טוֹב שֶׁהָאֲרִיֶּךְ בְּזֶה: **[מז]** לֹא נִמְצָא כֵּן בְּפְרוּשׁ הַרְמַב"ם. אֶלָּא זֶה לְשׁוֹנוֹ, וְאָמַר שְׁדִין הַשֵּׁם יִתְבַּרֵּךְ עִם בְּנֵי אָדָם אֲמַנָּם הוּא בְּחֹסֶד וּבְטוֹב לֹא כְּפִי הַדִּין הָרְאוּי אֲלֵיהֶם, כְּמוֹ שֶׁבָּאָר יִתְבַּרֵּךְ מְדַרְכֵּיו וְאָמַר אֲרִיֶּךְ אֲפִים לְצַדִּיקִים וְלָרְשָׁעִים. וְאָמַר הַמְשׁוֹרֵר (תְּהִלִּים קמ"ה) טוֹב ה' לְכֹל: **[מח]** עַיִן תּוֹסֵפוֹת יוֹם טוֹב שֶׁהָאֲרִיֶּךְ בְּזֶה וְסִיִּם וְזֶה לְשׁוֹנוֹ, וְהוּי יוֹדַע דְּמַכְל מְקוֹם נְפָרְעִין מִן הָאֲדָם לְפִי מַעֲשָׂיו, שֶׁהָאוֹמֵר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וְתָרַן הוּא יוֹתְרוֹ מַעֲיו, אֶלָּא מְאֲרִיֶּךְ אֲפּוֹ וְדָן הָעוֹלָם בְּטוֹב שֶׁלֹּא יֵהָא נֶאֱבַד וְנִפְסַד, וְגַבֵּי דִילִיָּה לְעַתִּים יְדוּעִים אֶצְלוֹ יִתְבַּרֵּךְ זָכְרוֹ נֶצַח:

פרק ג - משנה טז

[מט] וּלְשׁוֹן הַרְמַב"ם, מְשַׁל עַל הַמּוֹת וּשְׂאָר עֲנָשִׁים, כְּלִשׁוֹן הַר"ב בְּמַצוּדָה פְּרוּסָה: **[נ]** מְדַעַתוֹ כּוֹי. אֵית דְּגַרְסֵי מְדַעַתָּן וְשִׁלָּא מְדַעַתָּן. וְהוּא עֵקֶר. וְשִׁב אֶל הַגְּבָאִים. וְכַגּוֹן הֵהִיא דְּחִגִּיגָה דָּף ד', הִיכִי יִכְלַת לָהּ כּוֹי, אִם כֵּן לְהוּי בְּמַנְיָנָא, הִינּוּ מְדַעַתָּן וְשִׁלָּא מְדַעַתָּן אֶלָּא בְּמַצוֹת הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא. הַרְשָׁב"ם: **[נא]** בְּכַח וּבְעִלְיָה. עֲרוּךְ. וְנִסְחָא אַחְרִינָא, וְהָדָן דִּין אֲמַת. וְיֵשׁ גּוֹרְסִים וְהָדָן דִּין אֲמַת. וְיֵשׁ גּוֹרְסִים וְהָדָן דִּין אֲמַת: **[נב]** מְלַבַּד הַשְּׁנַיִין לְעִיל מְשָׁנָה י"א, וּבְרִישׁ פְּרָק חֲלָק:

פרק ג - משנה יז

[נג] וְלֹא בָּא הַתְּנָא לומר על קְדִימָה וְאַחֹר שֶׁצָּרִיךְ שִׁיקְדִים הָאֶחָד לְחִבְרוֹ. שְׂאִם אֲתָה אוֹמֵר כֵּן אֵין גַּם אֶחָד מֵהֶם יִהְיֶה בְּמַצִּיאֹתוֹ, שְׂאִם אֵין הָאֶחָד אֶלָּא אִם כֵּן יִקְדִים לוֹ הָאֶחָד וְכָל אֶחָד יֵשׁ לוֹ דִּין קְדִימָה עַל חִבְרוֹ, נִמְצָא

שְׂאֵי אֶפְשֶׁר שְׂיִמְצֵא הַמְּאָחַר בְּלֹא הַקּוֹדֵם כּו', נִמְצָא שְׂשִׁנִּיהֶם אֵינָם
נִמְצָאִים כּו'. אֲלֵא שְׂפִנְיַת הַתִּנְאָ שְׂאֵם אֵינּוּ לּוֹמֵד אֶף עַל פִּי שְׂנוּשָׂא וְנוֹתָן
לֹא יִהְיֶה יָפֶה עִם הַבְּרִיּוֹת כִּי לֹא יָדַע כְּדַת מֶה לַעֲשׂוֹת כְּדֹאֵיתָא בְּבָבָא קָמָא
[דף ט] מֵאֵן דְּבַעֵי לְמַהוּי חֲסִידָא לַעֲיֵן בְּמַלֵּי דְנִזְיָקִין. וְכֵן אִם אֵין דְּרָךְ אֶרְךָ
כְּלוּמַר שְׂאֵין מִשְׂאֵוּ וּמִתְנֵוּ יָפֶה כּו' סוֹף שְׂתוֹרְתוֹ מִשְׂתַּפְּכַת מִמְּנוּ עַל הָעוֹן
אֲשֶׁר חָטָא שֶׂהוּא מְחַלֵּל שֵׁם שְׂמַיִם שְׂאוּמְרִים זֶה שְׂלַמֵּד תּוֹרָה כְּמֶה
מְקַלְקֵלִין מַעֲשִׂיו כּו': [נד] **אֵין חֲכָמָה כּו'**. עֵינּוּ לַעֲיֵל מִשְׁנָה ט' בְּפֶרוּשׁ הַר"ב.
וַיֵּשׁ לּוֹמַר דְּהַכִּי קָאָמַר, אִם אֵין חֲכָמָה, אִזּוּ אֶף עַל פִּי שְׂמַחְשַׁבְתּוּ הוּא
לְהִיּוֹת יָרָא חָטָא, אֵין יָרָאָתוּ יָרָאָה, כִּי לֹא יָדַע לְהַזְהֵר עוֹד. וְכֵן אִם אֵין
יָרָאָה הֵינּוּ בְּמַחְשַׁבְתּוֹ, אֵין חֲכָמָה, כְּלוּמַר אֵין חֲכָמְתוֹ מִתְקִימַת. וְהַשְׂתָּא
כָּל הַבְּבוֹת שְׂווֹת, שְׂהַקְדוּם בְּחֻלְקָה הַרְאֵשׁוּנָה הוּא סְבֵה עַל הַיּוֹת הַשְּׂנִי.
וְהַקְדוּם בְּחֻלְקָה הַשְּׂנִיָּה הוּא סְבֵה עַל קִיּוּם הַשְּׂנִי. דִּק בְּהֶם. וְעֵינּוּ תּוֹסְפוֹת
יוֹם טוֹב לְפִי הַנְּסַחָא אַחֲרִינָא: [נה] **וְאִם כֵּן זֶה שְׂאָמַר הַפְּתוּב (תְּהֵלִים קִיט)**
טוֹב טַעַם וְדַעַת לְמַדְנִי, הֵן מְלוֹת נִרְדְּפוֹת: [נו] **קָמַח**. לֹא אָמַר חָטִים אוֹ
לְחָם, לְפִי שְׂלֹא הַצְּרִיכּוּ לְהִיּוֹת לוֹ חָטִים שְׂדָרְךָ לְהַכְנִיסָם לְיָמִים הַרְבֵּה,
וְגַם לֹא יִסְתַּפֵּק בְּלָחֶם שֶׂהוּא לְיוֹם אוֹ לְשַׁבּוּעַ, שְׂעֲלִיו נֶאֱמַר וְהִיוּ חֲיִיד
תְּלוּיִים לְךָ מִנְּגִיד זֶה הַסּוּמְךָ עַל הַפְּלִטָר. אֲלֵא בְּאִמְצָעַם שְׂיִהְיֶה לוֹ קָמַח
לְקַצֵּת יָמִים מוֹכֵן לַעֲשׂוֹת מִמְּנוּ לְחָם. גַּם שְׂאָר תִּבְשִׁילִין נַעֲשִׂים מִקָּמַח.
מְדַרְשׁ שְׂמוּאֵל: [נז] **כָּל כּו'**. כְּבָר נִשְׁנָה כְּיוּצָא בְּזֶה בְּמִשְׁנָה ט'. וְלֹא בָּא
הַתִּנְאָ הַזֶּה אֲלֵא לְהוֹדִיעַ הָעֲנָן בְּמִשְׁלַל נֶאֱחָה הַזֶּה. וְכֵן כְּתַב הַרְמַב"ם. וְלִכְךָ
לֹא פִּרְשׁ בּוֹ הַר"ב כְּלוּם: [נח] **וּשְׂרָשִׁיו**. הַמַּעֲשֶׂה דּוֹמֶה לְשְׂרָשִׁים, לְפִי שְׂהֶם
עֶקֶר, כְּדֹאָמְרִינּוּ לַעֲיֵל לֹא הַמְדַרְשׁ הוּא הָעֶקֶר אֲלֵא הַמַּעֲשֶׂה. הַרְשִׁב"ם:
[נט] **וְהִיָּה**. לַעֲיֵל מִנִּיָּה כְּתִיב אֲרוּר הַגִּבֹּר וְגו' שְׂאֵינּוּ בּוֹטַח בְּה' שְׂיִזְמִין לוֹ
פְּרַנְסָתוֹ אֲלֵא מְרַבָּה בְּגִזְלוֹת וּבּוֹטַח בְּבִנֵי אָדָם הַמַּחְזִיקִים יָדוֹ: [ס] **כַּעֲץ**.
לַעֲיֵל מִנִּיָּה כְּתִיב בְּרוּךְ הַגִּבֹּר וְגו'. רַש"י. וְרוּחַ וְעַקִּירָה מִפְּרִשׁ נִמִּי בְּקִרָא,
דְּכִינּוּ דְכְּתִיב עֲרַעַר לְשׁוֹן יְחִידִי, וְעַרְבָּה לְשׁוֹן מִישׁוֹר, לְהוֹרוֹת דְּאֵית בֵּיה
תְּרִתֵי לְרַעוּתָא, שְׂפִינּוּ שְׂאֵין אֵילָנוֹת סְבִיבוֹתֵיו וְגַם הוּא בְּמִישׁוֹר שְׂאֵין
סְבִיבוֹ הָרִים וּגְבַעוֹת אֵין מוֹנֵעַ לְרוּחַ שְׂבָא בּוֹ וַיִּכְהוּ עַד שְׂיִזְיָנוּ מִמְּקוֹמוֹ.
וּבְפִסּוּק וְהִיָּה כַּעֲץ שְׂתוֹל מְבֹאָר מְדֹאָמַר וְעַל יוֹבֵל יִשְׁלַח שְׂרָשִׁיו שְׂזָה וְדֹאֵי
לְהוֹדִיעַ שֶׂהוּא מִשְׂרָשׁ יָפֶה בְּאֶרֶץ לֹא יִזְיֹוהוּ כָּל הָרוּחוֹת שְׂבַעוֹלָם. מְדַרְשׁ
שְׂמוּאֵל. וְהֵינּוּ טַעְמָא שְׂלֹא הִבִּיא הַפְּסוּק מִתְּהֵלִים אֶף עַל פִּי שְׂדוּד הַמְּלָךְ
עֲלִיו הַשְּׂלוֹם מְקַדֵּם לְיִרְמְיָה, מִפְּנֵי שְׂכָאן יוֹתֵר מְבֹאָר וְעַל יוֹבֵל וְגו'. וְעֵינּוּ
תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב:

פרק ג - משנה יח

[סא] הֵן דְּבַרֵי בֵּית שְׂמַאי. וּלְבֵּית הֵלֵל אֵינּוּ רַק לִיָּה. וְלְהַלְכָה לִיתָא כְּלָל
אֲלֵא טְבִילָה אַחַת בְּאַחַרְוֹנָה. וְהַר"ב לֹא בָּא כָּאן אֲלֵא לְהַפְּלִיג הָעֲנָן: [סב]

הוּ כו'. לא בא למעט שאר הלכות שבתורה. דהא לא ממעט אלא תקופות כו'. אלא נקט הני לפי שהם דומים לתקופות כו' שהם חשבונות. ואף על פי שאלו הם חשבונות הבאים מחמת ספק שארע בהן, ואלו תקופות כו' אין בחשבונותיהן ספק, אפלו הכי אינהו עדיפי. דרך חיים. ועין תוספות יום טוב: [סג] הוּ הוּ כו'. הוּ והוּ קאמר. וכמו שפרש בגמרא דסוף פרק קמא דחגיגה על הוּ הוּ גופי תורה [עין שם בפרוש הר"ב]. ומשום דרבי אליעזר חסמא הוּ אחר החרבון כו', ואין לקנין שיכות כו', הלכך אצטרף לאשמעינן דאף הוּ גופי הלכות אפלו בזמן שאין בית המקדש קיים, לפי שהתלמוד בהן במקום עבודה הוא. והא דלא תני הכא גופי תורה, דהכא על הספקות הוא אומר, ואין מזה בתורה שבכתב כלום, אלא בהלכה שבעל פה: [דס] ועל שם שמקיפים העולם בהקף, נקרא מהלכם תקופה כו'. ודבריו הם על הידיעה מן המהלכים בלבד, ולא מה שנמשך מהם שהוא קדוש החדש ועבור השנה, שלענין זה ודאי שהוּ והוּ גופי הלכות הוּ כו': [סה] כמו רדו שמה שאמר יעקב, רמז למאיתים ועשר שנים שעבדו ישראל במצרים. וכן בזא"ת יבא אהרן, רמז לבית ראשון שיעמד ארבע מאות ועשר שנים. ובפרוץ פרש שבמקום אחד כותבין א' ובמקום מאה כותבין ק'. ובדרך חיים פרש, חכמת המדידה והתשפרת. וקרוב לשמע פרוש זה, משום שרבי אליעזר חסמא הוּ יודע לשער כמה טפות בים [כדאיתא בהוריות דף ט' כו'], ולפיכך ראוי הוא שיאמר כן. ואלו אחר שלא היה שלם בחכמות אין מן הראוי שיאמר כן. דגמת מאמרם ז"ל ברבה ריש קהלת: [סו] ולי נראה לפרש הפרפראות שקדם הסעודה להמשך האכילה. והינו שמי שבקי בתקופות, רוצה לומר בתכונה עצמה שהוא מהלך המזלות כו' וכן בגמטריאות שהיא חכמת השעור [כך פרש המגיד] הקדם אליה. הם פרפראות הממשכים לב האדם לחכמה האלהית. שמידיעת גלגלי השמים ידע ויכיר הבורא יתברך כי הוא רוכב שמים שמהנרכב יודע הרוכב. וכן לפרוש רש"י והר"ב שגימטריות הוא חשבון האותיות הוא פרפראות לחכמה האלהית שבספר יצירה ודומיו שמשתמשים מאד בחשבון האותיות ונוטריקון וצרופיהם. ויש לומר שכון התנא לשניהם הינו לחכמה המשגת בעיון ובמחקר והינו על ידי התקופות, ולחכמה האלהית המקבלת. ועין תוספות יום טוב:

פרק ד - משנה א

א ויש להקשות ממה שאמר ירמיה [פרק ט] אל יתהלל חכם בחכמתו ואל יתהלל גבור בגבורתו ואל יתהלל עשיר בעשרו כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידע אותי. ונראה לי דלא קשיא, דסבירא ליה לתנא דידן שזה שאמר כי אם השכל וידע אותי, הוא עצמו בכלל החכמה והגבורה והעשר שזכר. וכך הוא אומר אל יתהלל חכם בחכמתו כי אם שהיא החכמה השכל וידע אותי. וכן לענין הגבורה והעשר. ולזה שאל התנא איזהו חכם כו' שאליו כו' הנביא: **ב** הינו ממש השכל וידע אותי. וגבור הכובש כו' והוא גבורה לשם שמים שלא יחטא לפניו, אין לה השכל וידע אותי גדולה מזו, שתכלית הידיעה הזאת הוא לירא מפניו ולשמר מצותיו. ועשיר השמח בחלקו ולא נבהל להון ונמצא פונה כל ימיו לעבודת שמים והינו נמי השכל כו'. ולפיכך נאמר אשיריך כו'. ואמרו בגמרא [ברכות דף ח] גדול הנהנה מיגיעו יותר מירא שמים כו', דאלו אינו מסתפק ונבהל להון לא יהיה פנוי לעבודת השם יתברך: **ג** דאין לפרש דרצונו לומר שנעשה משכיל יותר מן מלמדיו, שאין זה חדוש שלאחר שלמד האדם מלומדו הוא מתחכם ומשכיל בלמודיו, ואין חדוש שישכיל יותר ממה שהשכילו מלמדיו. דרך חיים: **ד** כיון שכל שיחתי היה בתורה: **ה** יצרו. יצר הרע נקרא יצר סתם לפי שקדם ושלט בגוף הוא לבדו. מדרש שמואל. ועוד פרש שהוא יצרו המיוחד לו ונתעצם בו יותר ממה שיתעצם וייתחד בייצר הטוב, כי טבע האדם נוטה יותר אל יצר רע: **ו** דאם לא כן אלא פרוש דקרא טוב ארץ אפים יותר מגבור, הנה קשיא למה, שאם הוא ארץ אפים מצד רכות הטבע אין זה טוב: **ז** בעולם הזה. שלא תצטרך לבריות. ולעולם הבא, דמתוך שהוא נהנה מיגיעו לא בא לידי גזל ונוחל שני עולמות.

פרק ד - משנה ב

ח העברה. ולא תנן הקלה כמו במצוה, לפי דהא דתנן קלה הינו שהיא קלה על האדם לעשות, והעברות הם קלות על האדם לעשותם ורבים הם הנאה לאדם, לכך לא שיך למתני מן העברה הקלה. דרך חיים: **ט** עברה. שהשם יתברך מניחו ביד טבעו הרע. אבל לא שייסיעהו מן השמים כמו שכתב הרב בשכר מצוה, דהא אמרינן [יומא לח] הבא לטהר מסייעין לו, הבא לטמא פותחין לו. רבנו יונה:

פרק ד - משנה ד

י שתקות אנוש רמה. פרש הרמב"ם יחשב אחריתו והוא שובו רמה כו'. והאריך [התוספות יום טוב] בפרוש מלת תקנה, ומסיק שהוא מענין קו לקו ושרשו קו והתיי"ו היא לתוספת בלבד כמו תפארת, תלבשת, והוא מענין קו המדה. ועין במדרש רבה פרשת בראשית על פסוק יקוו המים, יעשה מדה למים. והכא נמי הכי פרושו, שקו מדתו היא הרמה. ועין תוספות יום טוב: **יא** בסתר. ואם תאמר הרי פירש הר"ב במשנה ב' פרק ח' דיומא דחלול השם הוא חוטא ומחטיא והינו החוטא ואחרים למדין ממנו, אם כן לא משפחת לה בסתר כו'. ונראה לי דמשפחת לה בעברה שאי אפשר כי אם בהצטרף זולתו, כגון העריות. ואין הכי נמי האוכל אסור וכהאי גוונא ביחידות ואין רואה, לא הוי חלול השם כלל. ועין תוספות יום טוב: **יב** אחד שוגג כו'. נודע שהשוגג גם כן צריך כפרה, אבל אינו כמזיד, חלילה לישר דרכי השם יתברך להשוות המזיד והשוגג בדבר מן הדברים. אבל פונתו הנה, שנפצעין בגלוי, במזיד ענש מזיד, ובשוגג ענש שוגג כו'.
ועין תוספות יום טוב:

פרק ד - משנה ה

יג ללמד כו'. לאו למידק ללמד ולא לעשות, שלאיש אשר אלה לו אמר אלהים מה לך לספר חקי: **יד** וללמד. כלומר מספיקין בידו שיהא לומד ושתעלה בידו מה שהיתה מחשבתו ללמד. ולומד דעל מנת ללמד לא אצטרף לאשמועין, דנדאי שתתקיים מחשבתו הטובה שבקש ללמד. אבל בנדון דידן רבותא אשמועין, דכשדעתו על מנת ללמד, שפספיקין בידו ללמד וגם למודו שעם עצמו עולה בידו ולא יגרע דבר, כי ה' יתן חכמה. מדרש שמואל. ועין תוספות יום טוב: **טו** לשמר ולעשות. שאף על פי שלא היתה פונתו אלא לעשות, מספיקין בידו גם לשמר מהעברות, שלא יהא כטובל ושרץ בידו. מדרש שמואל. ובנסח ארץ ישראל לא גרסינן לשמר. וכן עקר. דנדאי לעשות הינו לקיים כל התורה. ועין תוספות יום טוב: **טז** דכתיב כאשר צוני, כלומר שצוני ללמד בחנם. דאי לא, כאשר צוני אמאי קאי. דליכא למימר בשכר, וכי צוהו בכך דלא סגי דלא לשקל אגרא. וליכא למימר נמי דהכי קאמר, כאשר צוני ולא מעצמי אני אומר, דנדאי ישראל לא היו מפקפקים בכך, דהא כתיב וגם בך נאמינו לעולם. הרי"ן: **יז** ושיקנו להם בתחלת השוק, כי שתי הפעלות האלה יעשו אותם סוחרים קצתם עם קצתם על דרך כבוד ואף על פי שאין שם חכמה. וכדאי

הוא תלמיד חכם להיות כעם הארץ נכבד. הרמב"ם: {יח} כדאיתא בעזרא
ז' כל כהנא וגו' מנדה בלו והלך לא שליט למרמא עליהם: {יט} מן העולם.
פרוש, מחיי העולם הבא. הרמב"ם:

פרק ד - משנה ז

{כ} שוטה כו'. שוטה שמרבה עליו איבה. ורשע שאינו מקפיד אם יגזל או
ישבע לשוא. ונוסף על זה גם רוח, שגסות רוחו היא שהביאתו לידי כך
להורות ולדון לקנות שם כשם הגדולים אשר בארץ. מדרש שמואל:

פרק ד - משנה ח

{כא} ולא ידעתי טעמו, דמכל מקום מוטב שיחתך הדין ברכים. ועוד שאם
הם שלשה לא ידע המתחייב מי שחיבו. ועין תוספות יום טוב:

פרק ד - משנה ט

{כב} והא דלא תנן העוסק, משום סיפא דלא בעי למתני כל שאינו עוסק,
דהנה אמינא משום גבהות לבו מעשורו אינו עוסק בתורה. ולהכי תני
המבטל כו' כלומר מפני שצריך לעסק בעשורו דבר זה מבטל תורתו. והכא
נמי הכי קאמר, המקיים תורה מעני, שאין עסקיו מבטלין למודו אלא
מקיים למודו. דרך חיים. ולפי זה נראה לי דמעני, גם כן אידי דסיפא דתנן
מעשור דפרשו מחמת עשור, ואף על גב דהנה ליה למתני בעני: {כג} סופו
כו'. וגם היות שהנסיון פעמים רבות יורה בחלוף זה. ועבדא דרבי אלעזר
בן פדת אי בעית לאחרובי עלמא כו', כתב בדרך חיים, דמתניתין בבינוני
במזלו. ועוד, כדי שהעשור לא יבטלו. וכן במדרש, מפני מה בני עניים כו',
שלא יעסקו בדברים אחרים וישפחו דברי תורה, דכתיב כי העשק יהולל
חכם. וגם לפעמים הוא מפעל החטא ויסורין ממרקין. ועין תוספות יום

פרק ד - משנה י

[כד] הווי כו'. פשיטא, מאי קא משמע לן. ויש לומר דאיתי למימר שיהא מעוט העסק בשביל התורה ולא בשביל הטורח או העצלה. דרך חיים: **[כה]** לגרסת מדרש שמואל במשנה ד' התם לענין הגאווה והכא לענין הלמוד. ועין תוספות יום טוב: **[כו]** ואם עמלת בתורה. ויגעת וטרחת בה יש שכר הרבה כו'. כי השכר לפי רבוי העמל והטרח, לא לפי רבוי הלמוד. ולכן לא אמר ואם למדת, אלא ואם עמלת. כי הכל תלוי בעמל, אחד המרבה ואחד הממעיט. סיוע לו מתניתין דסוף פרק ה' דקתני לפום צערא אגרא. מדרש שמואל:

פרק ד - משנה יא

[כז] תשובה ומעשים טובים. לשון הרמב"ם, התשובה אחר המעשים הרעים, או המעשים טובים בתחלת הענין. והקדים תשובה, כמו שאמרו רבותינו ז"ל במקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורים יכולין לעמד. מדרש שמואל. והרשב"ם גורס, תורה ומעשים טובים. עין תוספות יום טוב: **[כח]** בתריס. מגן. שכן תרגום ולא יקדמנה מגן (מלכים ב יט) ולא יקדמינה בתריסין. ויש מפרשים מלשון תריסי חניות. פרושו מסגר. ערוך: **[כט]** בפני הפרענות. רצונו לומר המתרגשות ובאות כפי מנהגו של עולם. אבל אין לפרש פרענות על חטא, דבזה אמרו [יומא פ"ח מ"ח] תשובה ויום הכפורים תולין ויסורין ממרקין. וראיה ממעשים טובים בתחלת הענין. ועין תוספות יום טוב: **[ל]** סופה כו'. פרש רש"י עתידה שתהיה העצה קיימת ומצלחת. ובמדרש שמואל מפרש על הכנסיה עצמה, והינו דתנן סופה. לומר שאף על פי שתראה בתחלה בעני הכנסיה, סופה להתקיים. ושאינה לשם שמים, אף על פי שתראה אותם מצליחין, אין סופה להתקיים. ולא קשיא (הושע ד) חבור עצבים אפרים הנח לו, שהרי גם סופם לא נתקיימו: **[לא]** ושאינה כו'. אף על פי שהכנסיה היא לדבר מצוה, כל מה שיש בה מחשבה פוסלת כגון יוהרא וגאות אשר היא מצויה בעוסקים עם הצבור, הוי שאינה לשם שמים, ולהכי לא קתני ושהיא לדבר:

פרק ד - משנה יב

[לב] כְּמוֹרָא רַבָּךְ. כְּדָאִמְרִינְן בְּבָבְא מְצִיעָא דָּף לִיג. וּפְרֵשׁ רִשְׁיִי לְפִי שְׂוֹשְׁבִים יַחַד בְּבֵית הַמְדָרְשׁ וּמְקֻשִׁין וּמְפָרְקִין זֶה לָזֶה וּלְמַדִּין זֶה לָזֶה. עַד כָּאן. וְלֹא שְׂמֻשׁוֹה אוֹתָם לְגַמְרִי, שְׂאֵם כֹּן הַכֹּל שׁוֹה, אֶלָּא לְעִנְיֵן הַחֲבוּב הוּא, כְּלוּמַר שְׂיֵהָא חָבִיב עָלִיו כְּפִי שְׂהוּא בְּטַבַּע אוֹהֵב וְחָבִיב בְּעִינָיו לְכַבֵּד אוֹ לִירָא מִי שְׂהוּא מְדַרְגָּה גְדוּלָה מְזוּ. וּמְלֵת חָבִיב נְמֻשְׁכֵת לְכֻלָּם. מְדַרְשׁ שְׂמוּאֵל: **[לג]** כְּלוּמַר וְאָף עַל פִּי שְׂמֻשׁוֹה רַבּוּ הָיָה, הִנֵּה גַם לְאַהֲרֹן יִתֵּר שְׂאֵת שְׂהוּא אַחִיו הַגְּדוֹל. וְדַרְשִׁינְן בְּכַתְּבוֹת דָּף ק"ג וְאֵת אִמְרָא לְרַבּוֹת אַחִידָא הַגְּדוֹל, וְלִפְיָךְ מִן הַדִּין שְׂקוּלִים הָיוּ וְנִדְוָנִים כְּחַבְרִים, וְאִפְלוּ הַכִּי קָרִי לִיָּה אֲדוּנִי. וְכֹל זֶה רַק מִמֵּדֵת הַחֲסִידוֹת הִיא. וְעֵין תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב:

פרק ד - משנה יג

[לד] בְּתַלְמוּד. יֵשׁ גּוֹרְסִין בְּתַלְמוּד. וְהַפְּנִיָּה לְהַזְהִיר שְׂיִלְמַד לְתַלְמוּד כְּרֵאוּי, שְׂשִׁגַת הַתַּלְמוּד בְּהוֹרְאָתוֹ עוֹלָה זָדוֹן לְרַב שְׂמֻלְמַד אוֹתוֹ. רִיטְב"א:

פרק ד - משנה טו

[לה] לֹא זֶה אֵף זֶה קִתְּנִי, לֹא מִבְּעִיָּא שְׂלוֹת רְשָׁעִים שְׂאִין בְּיַדֵּינוּ, לְפִי שְׂאָנוּ יוֹדְעִין שְׂהוּא רְשָׁע וְרוֹאִים כִּי טוֹב לוֹ. אֶלָּא אֵף זֶה יִסּוּרֵי הַצְּדִיקִים שְׂאִפְשֵׁר שְׂנִרְאָה צְדִיק וְאִינוּ כֹּן. וְהֵינּוּ דִתְנֵן וְאָף. מְדַרְשׁ שְׂמוּאֵל. וְעֵין תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב: **[לו]** וְקִתְּנִי וְאָף דְּהָא מְלֵתָא דְּפְשִׁיטָא הִיא שְׂאִין בְּיַדֵּינוּ הַשְּׂלוֹה אֲנַחְנוּ יִגְעִי הַגְּלוּת, וּבְעִי רַבִּי יִנְאִי בְּזֶה לּוֹמַר שְׂלֹא נְתִיאֵשׁ שְׂנַחֲשֵׁב עַצְמֵנוּ כְּרְשָׁעִים גְּמוּרִים וְשְׂאִבְדָּה תִקְוֵתֵנוּ חֵס וְשְׂלוֹם, וְשָׁגַם אִין אָנוּ צְדִיקִים וְשְׂכַבְר הַשְּׂלֵמְנוּ מַה שְׂעֵלִינוּ לְהַשְּׁלִים בְּתוֹרָה וּבְמִצְוֹת. מְדַרְשׁ שְׂמוּאֵל: **[לז]** שְׂיִוְסִיף לָךְ תּוֹעֵלֵת. וְיֵשׁ גּוֹרְסִין, שְׂנַאֲמַר הוֹלֵךְ אֵת חֲכָמִים יַחְכֵּם וְרַעָה כְּסִילִים יִרְעֵ, וְאֵת הוּא הַטְּפִל, וְרַעָה הוּא הָרֵאֵשׁ: **[לח]** לְשׁוּעֵלִים. אֵף שְׂיֵשׁ חִיוֹת פְּחוּתוֹת מֵהוּן, הַמְּשִׁיל בְּהוּן, לְפִי שְׂמִי שְׂלֹא הִגִּיעַ לְהוֹרְאָה הַמְּשִׁילוֹ שְׂלֵמָה הַמְּלָךְ עָלָיו הַשְּׂלוֹם לְשׁוּעֵלִים, בְּאִמְרוֹ (שִׁיר הַשִּׁירִים ב) אַחְזוּ לָנוּ שׁוּעֵלִים וְגוֹי

מחבליים כרמים, כרם ה' צבאות. שעליהם נאמר (משלי ז) רבים חללים הפילה, כמו שכתב הרמב"ם. ואי אפשר לישב בכסא למשפט ושיקבל למורה אלא על ידי תחבולות וערמות לגנב דעת העם. לזה אמר אפלו שתראה הרבה מורי הוראות כאלה ואתה ראש וחשוב מהם, אל תקנא בחטאים האלה להיות כמוהם. ועין תוספות יום טוב:

פרק ד - משנה יז

[לט] העולם הבא. רישא אסיפא לא קשיא, כי העולם הזה הוא למעשה ועולם הבא אל הגמול וקורת רוח. מדרש שמואל. ועולם הבא יש מפרשים עולם הנשמות. ויש מפרשים עולם התחיה. ועין בריש פרק חלק: **[מ] קורת רוח.** לשון נתקרה דעתו, שמתקרת ומתשבת דעתו עליו מפני שמחה.

פרק ד - משנה יט

[מא] הקטן. לפי שהיה מקטין את עצמו. אי נמי שהיה [מעט] קטן משמואל הנביא, שגם הוא נבא בשעת מיתתו, והיה ראוי שתשרה עליו שכונה, אלא שאין דורו ראוי לכך, ונמצא שזה השם הוא לו לתהלה ולתפארת. ירושלמי: **[מב] אפו.** בהרשב"ם נראה דגרס, חרון אפו לא נאמר [שהוא חם האף לבד] אלא אפו [כלומר כל האף. כן פרש הרמ"ה] מלמד שמוחלין לו על כל עונותיו. מדרש שמואל. וגרסא זו נראית עקר. שעכשיו חדש לנו שמואל הדקדוק שכתוב זה:

פרק ד - משנה כ

[מג] ילד. לשון הרמב"ם, שהלומד בימי הילדות כו'. ואם כן פרושו הלומד כשהוא ילד. ועין תוספות יום טוב: **[מד] מחוק.** שכבר נחקקו בדעתו חשבונות רבים מעניני העולם וכשירצה לזכר דברי תורה יצטרך למוחקם

לְאוֹתָם הַמְחֻשְׁבוֹת וְלֹא יוּכַל לָזֶה בְּשִׁלְמוֹת. וּלְכַדָּ לֹא תִנּוּ יָשׁוּן, שֶׁהוּא הַפֶּדָּה
חֲדָשׁ. הַרִי"א: {מה} כְּמוֹ אֲכִילַת עֲנָבִים שְׂאִינָם מִבְּשָׁלוֹת, שֶׁבְּעוֹדוֹ בֵּין שְׁנֵי
יָרְגִישׁ בְּרַעוֹתָם: {מו} כְּמוֹ שֶׁתִּית הַיַּיִן מֵהֶגֶת יִיטֵב לוֹ בְּשִׁתִּיתוֹ כִּי יַעֲרֵב לַחֵד,
אָבֵל בְּחֲדָרֵי בִטְנוֹ יִמְלֵא מִכְּאוֹבוֹת. וְעַיִן תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב:

פרק ד - משנה כא

{מז} הַקְּנָאָה כּוֹי' מִן הָעוֹלָם. דְּגִמַּת מֵאֲמָרוֹ שֶׁל רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ מִשְׁנֵה י"א פָּרָק
ב' כּוֹי'. שֶׁהַקְּנָאָה נִמְשָׁכֶת מֵעַיִן הַרַע, וְהַתְּנָאָה נִמְשָׁכֶת מִיֶּצֶר הַרַע, וְהַכְּבוֹד
הוּא סִבַּת שְׁנֵאת הַבְּרִיּוֹת, שְׂאִין שְׁנֵאוֹי לְבְרִיּוֹת כְּמוֹ הַרוֹדֵף אַחַר הַכְּבוֹד.
וְעַיִן תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב:

פרק ד - משנה כב

{מח} לְהַחֲיוֹת. וְלֹא אָמַר לְחַיּוֹת, אֶלָּא לְהַחֲיוֹת, שֶׁצָּרִיכִים פֶּעַל וְאִינָם
עוֹמְדִים לְכַדָּ, כִּי הַטָּבַע אֵינָהּ מְחַיֶּבֶת הַתְּחִיָּה שֶׁלְאַחַר הַמִּיתָה כְּמוֹ
שֶׁמְחַיֶּבֶת מִיתָה לְכָל הַחַיִּים: {מט} וְקֵאִי עַל הַחַיִּים שְׂאֵחַר הַמִּיתָה: {נ}
הַדִּין כּוֹי'. נִקְטִינָהוּ בְּדָרְךָ לֹא זֶה אֵף זֶה. אָבֵל בְּסִדֵּר זְמַנִּים בַּעַל דִּין קוֹדֵם
לְתַבַּע, וְאַחַר כֶּדָּ יָבִיא עֲדִיו, וְאַחַר כֶּדָּ יִדִּין הַדִּין: {נא} דָּאִי לְהַטּוֹת הַדִּין, זֶה
מִן הַשְּׁטוּת, שֶׁיִּרְחַק מִן הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ מֵהַ שְׂלֵא יִצִּיר וְאֵף לֹא יִדְמָה, כִּי אֵיךְ
יִצִּיר לוֹ שִׁחַד, וְיִמָּה יִהְיֶה הַשִּׁחַד. הַרְמַב"ם. הַקָּשׁוּ הַמְּפָרְשִׁים דְּמֵאִי שֶׁהַכֹּל
שָׁלוּ, שְׂאִין נְתִינַת טַעַם עַל שִׁחַד שֶׁל מִצּוֹת. וְתִרְצֵ בְּמִדְרַשׁ שְׁמוּאֵל שְׂאֵף
הַמִּצְוָה הִיא הַכֹּל שָׁלוּ, שֶׁהִבָּא לְטָהַר מְסִיעֵין לוֹ וְאִין הַמִּצְוָה נִקְרָאת אֶלָּא
עַל שֵׁם הַגּוֹמְרָה. עַד כָּאן. וּמִתְּשׁוּבָה לֹא קָשִׁיא, לְפִי שְׂאִינָהּ מִצְוָה בְּפָנֶי
עֲצָמָה אֶלָּא הִיא כְּנֶגֶד הָעֵבֶרָה לְדַחוּתָהּ מֵעֲלִיו: {נב} לְפִי שֶׁהוּא צוּפָה מִסוּף
הָעוֹלָם וְעַד סוּפוֹ, כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב (אִיּוֹב כט) בְּהִלּוֹ נָרוּ עָלַי רֵאשִׁי. רַשִׁי: {נג} שֶׁעַל
כְּרִחֵד כּוֹי'. וּבַחֲנוּ זֶה. שֶׁהוּא זֹכֵר עֲנִינִים טַבְּעִיִּים שְׂאִין בְּחִירָה לְאָדָם בָּהֶם,
שֶׁעֲלִיָּהֶם אָמְרוּ חַז"ל הַכֹּל בְּיַדִּי שְׁמַיִם חוּץ מִיִּרְאֵת שְׁמַיִם. וְלֹא אָמַר עַל
כְּרִחֵד אֶתָּה חוּטָא אוֹ עוֹבֵר אוֹ מְהַלֵּךְ אוֹ עוֹמֵד וְיִמָּה שְׂדוּמָה לָזֶה, שְׂאֵלוֹ כְּלוֹן
עֲנִינִים שֶׁהֵם בְּרִשׁוֹת הָאָדָם וְאִין הַכְּרַח בָּהֶם. הַרְמַב"ם:

פרק ה - משנה א

[א] ומה תלמוד לומר כו'. הכי פרושו, מה תלמוד לומר מזה שהיא נברא בעשרה מאמרות, כלומר איזה למוד נמשך מזה. ולא שהיא שאלה על הבריאה עצמה למה היתה בעשרה מאמרות, אלא שרצה לומר שיש לנו ללמד מהבריאה שהיא בעשרה מאמרות למוד מוסר נאה, שהלא במאמר אחד כו', ויצא לנו ממה שנברא בעשרה, להפריע כו'. אבל לא שלכך היתה פונת הבריאה בעשרה מאמרות כדי להפריע וכו', שאין זה ממדת טובו יתברך לעשות פעלה יתרה כדי להפריע כו'. דרך חיים: **[ב]** להבראות. ולא תנו ברא העולם ויכול לברא. נראה בעיני שהפליא בזה הוראת הבריאה שהיתה יש מאין ואפס מחלט, ולא כמחשבת החושב בחמר קדמון. שכאשר נאמין באפס מחלט, צודק המאמר לומר שהיה יכול להבראות שהוא מצד הנברא, שכיון שאפס ואין מחלט היה, אין מונע מלהבראות במאמר אחד כמו בעשרה מאמרות. אבל אלו היה חמר קדום, לא יצדק לומר בפשיטות שהיה יכול להבראות מצד החמר, כי שמא טבע החמר לא היה מקבל הבריאה במאמר אחד:

פרק ה - משנה ב

[ג] להודיע. כלומר דבר זה מה שהיו עשרה דורות הוא מודיע לנו כמה השם יתברך ארך אפים. דרך חיים: **[ד]** מנח כו'. לא דמי למאדם ועד נח. דאדם נח בכלל עשרה, אבל הכא אין נח בכלל. אלא לפי דסים בנח הדר ופתח ביה: **[ה]** להודיע כו'. ומודיע בזה דבר גדול יותר מן הקודם, שהקדוש ברוך הוא מאריך אף ולא גבי דיליה בהשחתה וכליון גמור כמו בדור המבול. ונראה לי דהינו דכתיב ארך אפים, ולא ארך אף, דתרי אף הווי. חדא שיוצא לפעל, ולבסוף משחית הכל, ואחד שאינו יוצא לפעל לכליון חרוץ שוטף, כי צדיק מושל ביראת אלהים:

פרק ה - משנה ג

ו אבינו. שאנו זוכים ומקבלים טובה בזכותו זה שעמד בכל נסיונותיו, לפיכך קראו התנא בכאן אבינו. נראה לי: **ז** ועמד כו'. שלא הרהר אחר מדותיו. רש"י: **ח** להודיע כו'. שבזה אנו יודעים בודאי כמה חבתו. וכמו שכתב רש"י בפרושו עתה ידעתי, להשיב לשטן ולגוים התמהים מה היא חבתי אצלך יש לי כו':

פרק ה - משנה ד

ט ואלו הם נסים בלי ספק. ועין תוספות יום טוב: **י** וזה היה לנוי ונתפארת ישראל. ובלא אהל נמי תסגי להם בהבקעו לבד, דאין ספק דהענני כבוד לא סרו מהם. וכן נמי הנס החמישי נעשה לנוי: **יא** הקדוש ברוך הוא. לפי שהמכות באו במשפט ובדין על המצריים, לכך יחדם התנא להקדוש ברוך הוא שהוא דין אמת. אבל בנסים שנעשו לאבותינו לא יחדום לו, לפי שלא היה שורת הדין נותן לנס לפי שהללו עובדי כוכבים כו'. מדרש שמואל: **יב** הים. מה שהקדים התנא הנסים שבינם לפי שעקר המכות היו למען ספר שמו בעולם. ועקר הודעה זו לא היה נפר רק מאשר יפלה ה' בין מצרים ובין ישראל. הלכך בהיותם עקרים באיכות הפרסום, לכך הקדימם אף על פי שלא היו קדם בזמן. מדרש שמואל: **יג** נסו. ואף על פי שהעגל חטא היה, נקרא נסיון, שעננו נסיון להקדוש ברוך הוא הוא מעוט האמונה והסתפקם בו. וכך הוא חטא העגל שלא האמינו ולא בטחו בו שילכו בטח דרכם במדבר אשר הוליקם בה ממצרים ועד הנה. ועין תוספות יום טוב שהאריך ומסיק שאין לחשב העגל לנסיון, ולחשב במקומו וימרו על ים גים סוף, כדאמרין בגמרא שבעליהם מן הים אמרו כשם שאנו עולין מצד זה כו'. אבל ויבאו מרתה לאו בעליה מן הים היה. ובגמרא דחשיב לעגל גם כן, יש לומר דמתאוננים והאספסוף חדא הוא, ותליא בפלגתא דרבי ורבו שמעון בן גמליאל במסכת שבת דף קט"ז, עין שם. ובזה ניחא המדרש רבה פרשת מצרע שהביא והיה לכם לזרא [שנאמר על האספסוף] על מתאוננים: **יד** במדבר. שעל שהיו במדבר מקום שמים מאין יושב, וחסר, אין כל בו, חשבו אולי שהוא מחסרון השגחתו יתברך על הגליל ההוא, ולפיכך נסוהו. והינו דדייק למתני במדבר. וקא קרי ליה להקדוש ברוך הוא מקום בכאן, להורות כי הוא

מקומו של עולם מאין פנוי מהשגחתו. מדרש שמואל:

פרק ה - משנה ה

[טו] עשרה כו'. וקא מני להו דלא רמיזו בקרא כָּלֵל: **[טז]** מריח כו'. מתאנות בשר הקדש. אי נמי מריח אברים של המערכה. שאלו הריחה ובאת לטעם מהן אין שומעין לה להאכילה בשר קדש. רש"י: **[יז]** ולא הסריח כו'. כשלא היה לו פנאי להקטיר בלילה כל האברים שנתעכלו מבערב מעלין אותו בראשו של מזבח, ועומדים שם שנים או שלשה ימים עד שיהיו פנויים להקטירם, שאין לינה פוסלת בהן בראשו של מזבח, ונעשה בהן נס ולא היו מסריחין כל זמן עכבתן. רש"י. ותני מעולם, יש לומר דאתא לאתויי להבמות ונוב וגבעון ומשכן שבמדבר: **[יח]** בבית המטבחים כו'. שבעזרה, במקום שהיו שם שלחנות של שיש שמדיחין עליהם את האמורים, ולא היה יורד שם זבוב, משום מאוס. רש"י: **[יט]** ביום הכפורים. אף שהוא התגברות קטרוג היצר. ועין תוספות יום טוב: **[כ]** עמוד כו'. העולה מן הקרבנות. אבל בעת ההקרבה היה האויר נח. הרמב"ם: **[כא]** הזיק. לא תנן לא נשד, אלא אפלו אם ארע לפעמים שהיה נושד לא היה מזיק. ותני מעולם, פירש במדרש שמואל, שאפשר דאתא לאתויי אפלו שלא בזמן שבית המקדש קים. שפדאית היא קדשת הארץ:

פרק ה - משנה ו

[כב] הרוצה לעמד על פונת הענין. ועין בתוספות יום טוב: **[כג]** וקשה, דאמר אם בריאה יברא, והרי ברואה ועומדת כפי קבלת חז"ל פה כו'. ולי נראה, דפי הארץ פרושו דבור הארץ, דומיא דפי האתון ופי הבאר. והכי פרושא דקרא, אם בבריאה [ותחסר בי"ת השמוש בתבת בריאה, וכמוה רבים] שמלימי בראשית הוא הגיהנם, יברא קרובי פתחא [כמאמר חז"ל בחלק], ועל ידי כן ופצתה [מלשון פצו שפתי], תשמיע קול דברים להגיד כל הנעשה בתוכה שירדו חיים שאולה לדיוטא התחתונה. ואחר כך בשעת מעשה אמר ותפתח וגו' אמר פתיחת פה לבד לבלע אותם. ועוד היה שהעם נסו לקולם, רוצה לומר קול דברי הארץ, דאם לא כן קשה דאדרבה דרף שומעים קול צועקים אוי ואבוי שיתקרבו אל הקול. וזה לשון רש"י בחמש, לקולם, בשביל קול היוצא על בליעתם. ועין שם ברא"ם. ועין תוספות יום טוב: **[כד]** שבכל מקום שהיו הולכים הבאר עולה ונובע מים, ונברא אל הבאר

הִזָּה פֶּה שֵׁיִצְאוּ הַמַּיִם בְּכָל מְקוֹם שֶׁהוֹלְכִין. דָּרָךְ חַיִּים. וְזֶהוּ גַם כֵּן כְּנֹת
רִשׁוּי שֶׁהַסֵּלַע הִיָּה הוֹלֵךְ וּמִתְגַּלְגֵּל. דָּאֵי כְּפִשׁוּטוֹ הִיָּה לוֹ כָּאֵן לְהַזְכִּיר הַנֶּס
שֶׁהַסֵּלַע נָתַן מַיִם בְּתֵלוּשׁ: **{כח}** כְּלוּמַר שֶׁיְהִיו עוֹנִים כְּנֹגֵד הַדְּבוּר שֶׁלָּה.
וּבְהַכִּי נִיחָא דְלֹא תִנִּי פִי הַסֵּלַע. וְעַיִן תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב: **{כט}** וְהַקְּרוֹב אֵלַי
שֶׁהִיָּה הַדְּבָר נָסִי וּמַעֲשֵׂה אֱלֹהִים הַמָּה. וְהַרְבֵּה נִתְלַבְּטוּ בְּזֶה כּוֹי. וְכָתַב בְּעַל
עֲשָׂרָה מְאֻמְרוֹת [מְאֻמַּר חֲקוּר הַדִּין חֶלֶק ב' פָּרָק כ'] שֶׁהִיָּה זֶה מַעֲשֵׂה אֱלֹהִים בְּלִתִּי
מִשְׁעַר בְּשַׁכְּלָנוּ, לֹא כְּמַעֲשֵׂה הַדְּיוּט שֶׁצִּירוּ זוֹלָתָנוּ בְּבֵית הַמְּדָרֶשׁ וְנִעַר
יְכַתְּבֵם: **{ל}** כְּלוּמַר לְפִיכֶךָ הָיוּ נִגְלָלִים וְלֹא הָיוּ כְּסִנְפְּרִינוֹן שֶׁלָּנוּ שֶׁהוּא
מְקֻשָּׁה וְלֹא נִגְלָל. אֲבָל הִיָּה סְפִירַי לְמִרְאָה וְכַעֲצָם הַשְּׂמִים לְטָהַר.
וְהַלּוּחוֹת הֵינּוּ הָרֵאשׁוֹנוֹת, דְּאֵלוּ שְׁנִיּוֹת מִשָּׁה פֶּסֶל מַעֲצָמוֹ: **{כח}** וַיֵּשׁ
אוֹמְרִים כּוֹי. מְסִיק בְּדָרָךְ חַיִּים, דְּלֹא אֶתּוֹ לְאִיפְלוּגִי, אֲלֵא שֶׁכָּל אַחַד
מוֹסִיף עַל הַקּוֹדֶמִים. לְפִי שֵׁשׁ בְּבִין הַשְּׂמֻשׁוֹת זְמַנִּים מְחַלְקִים, כְּדֹאִיתָא
בְּשֶׁבֶת דָּף ל"ד כּוֹי. וְנִסַּח אַחַר אֵילּוּ שֶׁל יִצְחָק וְקִבְרוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, וַיֵּשׁ אוֹמְרִים
אֶף הַמְּזִיקִין, וַיֵּשׁ אוֹמְרִים אֶף צַבַּת כּוֹי. וְעַיִן תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב:

פרק ה - משנה ז

{כט} [עַיִן פְּלִים פִּי"ב מ"ז] שֶׁיִּחְסְרֵהוּ הַהַשְׁלָמָה וְהַתְּקוּן כּוֹי, וְכֵן אִישׁ שֵׁיִשׁ לוֹ
מַעֲלוֹת שְׁכָלִיּוֹת וּמַעֲלוֹת הַמִּדּוֹת אֲמַנֵּם אֵינֵם שְׁלֵמוֹת וְלֹא הוֹלְכוֹת עַל סֵדֶר
כְּרֵאוֹי אֲבָל יֵשׁ בְּהוֹן עֲרֵבוּבָא וּבְלִבּוּלִים וְהַתְּעַרְב בְּהֵם חֲסָרוֹן, וְאִין זֶה עִם
הָאֶרֶץ שֵׁיִשׁ לוֹ דָּרָךְ אֶרֶץ [שֶׁהוּ מַעֲלוֹת הַמִּדּוֹת בְּלִבָּד], וְכָל שֶׁכֵּן שְׂאִינוּ בּוֹר דְּמִשְׁנָה
ה' פָּרָק ב'. הַרְמַב"ם: **{ל}** שֶׁבַע דְּבָרִים כּוֹי. הַקְּדִימוֹ לַגֵּלֶם לְפִי שֶׁלוֹ
קְדִימָה בְּזִמְנוֹ, וּמְכַל מְקוֹם בְּאֵר הַמִּדּוֹת בְּחֻכְם שֶׁכֵּן נָאָה לְהַעֲלוֹת עַל
שְׁפָתֵים יִשְׁק מִדּוֹת הַחֻכְם כּוֹי: **{לא}** וְזֶה בְּתִשׁוּבָה. אֲבָל בְּשִׂאלָה הָא תִּנּוּן
בְּמִשְׁנָה ה' פָּרָק ב' וְלֹא הַבִּישׁוֹן לְמַד: **{לב}** וּבְמִנְיָן. וַיֵּשׁ סְפָרִים דְּלֹא גְרָסִי
וּבְמִנְיָן. וּמְכַל מְקוֹם לְדַגְרָסִי, אוֹ אוֹ קְתִנִּי. וְעַיִן פָּרָק קָמָא דְּעֵדִיּוֹת מִשְׁנָה
ה': **{לג}** כְּלוּמַר וְלֹא סָגִי לִיָּה בְּמָה שֶׁלֹּא נִכְנַס לְתוֹךְ דְּבָרֵי חֲבָרוֹ, אֲבָל
יְתַמְהֵמָה גַם כֵּן עַד שֶׁיִּדְעַ שֶׁיִּשְׁיֵב כְּהַלְכָה: **{לד}** וְתַמְהֵנִי דְּזוֹ מִדַּת כָּל אָדָם
שֶׁלֹּא לְשַׁקֵּר, כָּל שֶׁכֵּן בְּפִסְק דִּין שֶׁיִּתְלָה עֲצָמוֹ בְּאֵילָן גְּדוֹל כּוֹי וְנִמְצָא מְכַשִּׁיל
הַרְבֵּים, שֶׁאֲפֻשֶׁר שְׂאִין הַדִּין כֶּךָ, גַּם הָרֵאָאָה שֶׁהִבִּיא מֵאֲנָשִׁי חָרוֹן אֵינוֹ עֵנִין
לְנִדּוֹן זֶה. וְהַרְמַב"ם פִּרְשׁ, וְלֹא יִתְפָּאֵר בְּמָה שֶׁלֹּא יָדַע, וְהוּא אָמְרוֹ עַל מָה
שֶׁלֹּא שָׁמַע אוֹמַר לֹא שְׁמַעְתִּי. וְעַיִן תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב:

פרק ה - משנה ח

{לה} גויפי כוי. כלומר עברות חלוקות. ועין תוספות יום טוב: **{לו}** מעשרין. מעשר שם כולל לכל המתנות. ועין תוספות יום טוב: **{לז}** בצרת כוי. במסכת שבת דף ל"ב ילפינן לה מקרא: **{לח}** החלה. כלומר אף שלא לטל את החלה. ועין תוספות יום טוב: **{לט}** וכיון שפשעו הבית דין ולא עשו, לפיכך דבר בא לעולם ואינו מבחין בין טוב לרע והיה כצדיק כרשע. אבל לשון שלא נמסרו, לא משמע כן, אלא כדפרשו המפרשים כגון מיתות בידי שמים וכרתות, אי נמי שלא בהתראה או שברח העובר: **{מ}** שביעית. שדינם להפקירם, אי נמי לבערם לגמרי וכמו שתנן במשנה ב' פרק ט' דשביעית. ולפיכך מדה כנגד מדה, שהדבר בא לעולם שהוא הפקר בני אדם שאין המלאך המשחית מבחין. ואלו חרב אפשר כי יחנן קולו שמוע ישמע ויניחהו האויב. דרך חיים. והני תרי פיון שדומים בענש נחשבו לחד במנין השבעה. וכן בסמוך: **{מא}** חרב כוי. בגמרא (שם) ילפינן לה מקרא:

פרק ה - משנה ט

{מב} חיה רעה כוי גלות כוי. כלהו מיתי להו קראי בגמרא שם: **{מג}** מתרבה. שכאשר יקרה שיהיה דבר באלו הפרקים יתרבה אז בעון אלו, לפי שיקרה בהם תמיד העון אצל קצת האנשים, והנה הוא מדה כנגד מדה, כי החסיר חיות העני וגם חשש שכשיתן שיחסר לו לחמו כשיאריכו לו חייו, לכך יחסרו חייו ותשאר תבואתו לאחרים. ומעתה לא קשיא על המשנה הקודמת. מדרש שמואל: **{מד}** ובמוצאי החג. כי בחג כבר נשלם עסק האדמה, ומי שנתן אלו החקים נתנם, ומי שלא נתנם גזלם. הרמב"ם:

פרק ה - משנה י

{מה} שלי כוי. לא בנותני צדקה אירינן, דהנהו מתניין לקמן משנה י"ג, אלא בהנאה דעלמא: **{מו}** ודוקא שהוא רוצה להנות מנכסי אחרים מדעתו. דאלו שלא מדעתו אף על פי שרוצה גם להנותם הוא גזלן גמור ואין לך רשע גדול מזה. ולא דברו חז"ל אלא בדעות, ולא על הגנב והגזלן שהוא רשע. מדרש שמואל: **{מז}** חסיד. לא שמבזבז כל אשר לו. שהרי אמרו המבזבז אל יבזבז יותר מחמש, שלא יבזבז יותר מדאי ויהיה הוא בהכרח מטל על הבריות. אלא במותר כפי הראוי אירינן. דרך חיים:

פרק ה - משנה יא

[מח] קָשָׁה כּוֹי. אֲבָל שְׁלֵא יִכְעַס כָּלֵל לֹא נִמְצָא בְּשׁוּם דְּעָה. כִּי מִי לָנוּ גָדוֹל
בְּעֵנֹה כְּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלֵינוּ הַשְּׁלוֹם וְנִאָּמַר בּוֹ וַיִּקְצֹף וְגוֹי וְכוּי. מְדַרְשׁ שְׁמוּאֵל:
[מט] רָשָׁע. דְּאָמַר מֵר לֹא תִרְתַּח וְלֹא תִחַטָּא. רַשִׁי. וְדַרְךְ חֲיִים מְפָרֵשׁ, כִּי
הָא דְאָמְרִינוּ בְּנִדְרִים כָּל הַכּוֹעֵס בְּיָדוֹעַ שְׁעוֹנוֹתָיו מְרַבֵּין, שְׁנֵאמַר אִישׁ אֶף
יְגַרְהַ מְדוֹן וּבַעַל חֲמָה רַב פְּשָׁע:

פרק ה - משנה יב

[נ] וְאֶף עַל פִּי שְׁאֵפְשָׁר בְּסִיעֵתָא דְשְׁמִיָּא לְאוֹקוּמֵי גְרַסְתוּ כְּשִׁירָאת חֲטָאוּ
קוֹדְמַת לְחֻכְמָתוֹ, מִי שְׁלֵא הִגִּיעַ לְכָלֵל מְדָה זֹו אִין רְאוּי לְהִקְרָא רָשָׁע כִּיּוֹן
שְׁחִסְרוֹן בְּרִיתוֹ הִבִּיאוּ לִידֵי כְּדָ:

פרק ה - משנה יג

[נא] וְעֵינֵינוּ רָעָה בְּשִׁלּוֹ לְפִי שְׁיֵישׁ לוֹ אֲבִירוֹת לֵב. וְאֵינֵנוּ דּוֹמָה לְעֵינֵינוּ רָעָה בְּשִׁלּוֹ
אֲחֵרִים. רַשִׁי. אֵלֵא כְּלוּמַר כְּעֵין רָעָה דְמִתְנִיתִין י"ט, שְׁאֵינֵנוּ מְסַתְּפִק בְּשִׁלּוֹ
וְחוּמַד בְּמָה שְׁרָאוּי אֶל הָעֵנִי. וְקָשָׁה דְאָם כֹּן רָשָׁע הוּא שְׁעוֹבֵר עַל לֹא תֵאֲמָץ
אֶת לְבַבְךָ. וְאֵפְשָׁר דְהִכָּא אִירִי בְּעֵנִין שְׁאִין מְחִסּוֹר לְעֵנִי וְנִמְצָא שְׁאֵינֵנוּ
מְאֲמָץ לְבָבוֹ מִתַּת לְעֵנֵי דֵי מְחִסּוֹרוֹ, וְאֵלוֹ לֹא הִיָּה מִי שְׁיֵיתָן הִיָּה הוּא נוֹתָן
וְרִצּוֹנוֹ לְתָן כְּשִׁימְצָא עֵנִי שְׁאִין לוֹ נוֹתְנִים, וּמְכָל מְקוֹם אֲבִירוֹת לֵב הוּא.
וְהִשְׁתָּא אֲתֵי שְׁפִיר דִּיתָן וְיִתְנוּ אֲחֵרִים חֲסִיד, דְקָשָׁה, שְׁכֹן הוּא מְדַת כָּל
אָדָם, אֵלֵא דְהִכָּא בְּעֵנֵי שְׁיֵישׁ לוֹ דֵי סְפוּקוֹ בְּנִתְיַת אַחַד מֵהֶם, וְהוּא רוּצָה
שְׁיֵיתָן וְיִתְנוּ כְּדֵי לְמַלְאוֹת סְפוּקוֹ בְּשַׁפְעַ, לְאִישׁ כְּזֶה רְאוּי לְהִקְרָא חֲסִיד. כֹּן
נְרָאָה לִי:

פרק ה - משנה יד

[נד] יש לפרש דהכי קאמר, אי נמי לומד ואינו מבין. ויש לפרש, דהכי קאמר, ואינו שונה ואינו לומד ולא מבין: **[נג]** חסיד. שמשפיל עצמו ומראה פאלו הוא צריך ליושבים בבית המדרש. מדרש שמואל. ועין תוספות יום טוב:

פרק ה - משנה טו

[נד] ספוג. צמר. היס. הרמב"ם:

פרק ה - משנה טז

[נה] בדבר. גרסת הר"ב בדבר בטל, בטל דבר כו': **[נו]** אמנון ותמר. לדגמא בעלמא נקטיה. ולפיכך לא קשיא רישא לסיפא:

פרק ה - משנה יז

[נז] הלל ושמיאי. לפי שתלמידיהם לא שמשו כל צרכן ומהם ואילך רבתה המחלוקת בישראל, לפיכך נקטינהו לדגמא. ומשום הכי נמי לא קשיא רישא לסיפא. ועין תוספות יום טוב: **[נח]** קרח כו'. לא הזכיר צד השני שהם משה ואהרן כמו שזכר בחלקה ראשונה שני הצדדים, לפי שבכאן אינם שוים, שמושה ואהרן פונתם לשמים היתה, ולא היתה בהם שום בחינה שלא לשם שמים. מדרש שמואל:

פרק ה - משנה יח

[נט] בְּגִמְרָא מְפִיק לְהוּ מְקַרְאֵי. וְעֵין תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב: **[ס]** אֵין מְסַפִּיקִין כּו'. כְּלוּמַר אֵין מְסִיעִין לוֹ כּו'. מַה שְּׂאִין כּוֹן לְשֹׁאֵר עוֹבְרֵי עֲבָרָה כְּשִׁיתָן אֶל לְבוֹ לְשׁוּב וְדַאי דְהוּי בְּכָלֵל בָּא לְטַהַר מְסִיעִין לוֹ. וְעֵין תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב:

פרק ה - משנה יט

[סא] שְׂמֻצוֹת בְּנֵי אָדָם אֵינָם רַק לְפִי דְעַתָּם. כִּי הַטּוֹבִים לֹא יִצּוּוּ בְּרַע, אֲבָל יִזְהִירוּ מִמֶּנּוּ. וְהַכְּתוּב אֹמֵר הֵן הִנֵּה הָיוּ לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל בְּדַבַּר בְּלָעָם. הֶרְמַבִּי"ם: **[סב]** בְּעוֹלָם הִזָּה. זֶה עַל דְּרָךְ יִגִּיעַ כְּפִיךָ כִּי תֹאכַל אֲשֶׁרִיךָ בְּעוֹלָם הִזָּה, כְּפִרוּשׁ רַש"י בְּרִישׁ פֶּרֶק ד'. דַּאי לֹא תִימָא הֲכִי, הֲרִי כַּמָּה מִתְלַמְּדִין שֶׁל אֲבָרָהֶם אָבִינוּ עָלֵינוּ הַשְּׁלוֹם הָרַעֲבִים וְצִמְאִים בְּעוֹלָם הִזָּה, אֲלָא לְפִי שְׁהִם מְסַתְּפִין וְאֵינָם צְרִיכִים לְבְרִיּוֹת נִקְרְאוּ אוֹכְלִים בְּעוֹלָם הִזָּה. וְעוֹד יֵשׁ לוֹמַר שְׁשׁוֹרֵת הַדִּין הוּא אֹמֵר, אֲבָל אֵל דְּעוֹת ה' וְלוֹ נִתְּכְנוּ עֲלִילוֹת לְהַנְחִילוּ יוֹתֵר שְׂכָר בְּעוֹלָם הַבָּא: **[סג]** יוֹרְשֵׁין גִּיהֶנָּם. בְּעוֹלָם הִזָּה. כְּדָאֵמַר [יומא דף עב] לֹא תִירְתוּ תִירְתֵי גִיהֶנָּם. מְדַרְשׁ שְׁמוּאֵל: **[סד]** וְהוּא גַם כּוֹן אִישׁ מִרְמָה בְּעִשְׂוֹתוֹ תַּחְבּוּלוֹת לְפַעְלוֹת הָרַע. הֶרְמַבִּי"ם:

פרק ה - משנה כ

[סה] עַז פְּנִים לְגִיהֶנָּם. שְׁמַעִיז פְּנֵיו שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת רְצוֹן אָבִיו שְׁבַשְׂמִים: **[סו]** וְנִאָּמַר יְשׁוּבוּ רְשָׁעִים לְשִׂאוּלָה: **[סז]** וּבִשְׂת פְּנִים לְגוֹן עֵדוֹן. כְּמוֹ שְׂאָמְרוּ חֲז"ל כָּל אָדָם שֵׁישׁ לוֹ בִּשְׂת פְּנִים לֹא בְּמַהֲרָה הוּא חוֹטֵא, כְּדַכְּתִיב וּבַעֲבוּר תִּהְיֶה יִרְאָתוֹ עַל פְּנִיכֶם לְבִלְתִּי תִחַטְּאוּ. מְדַרְשׁ שְׁמוּאֵל:

פרק ה - משנה כא

[סח] כְּשֶׁתְּחַשֵּׁב שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה שֶׁעָשָׂה יַעֲקֹב עִם לְבָן אַחֵר שֶׁנִּשְׂאָה אֶת לֵאָה וַיִּלְדָּה לוֹ אַחֵר שְׁתֵּי שָׁנִים בְּקִרְוֵיב שֶׁעָלוּ בְּהַרְיוֹן לְשָׁלֹשָׁה הָאֲחִים רְאוּבֵן שְׁמֵעוֹן וְלוֹי לְחֻשְׁבוֹן שֶׁבַעַה חֲדָשִׁים לְכָל אֶחָד, נִמְצָא לוֹ בֶּן אַחַת עֶשְׂרֵה שָׁנָה כְּשֶׁיִּצְאוּ מִשָּׁם, הוֹסִיף עֲלֵיהֶם שְׁשֵׁה חֲדָשִׁים שֶׁעָשָׂה בְּדֶרֶךְ וַיִּשְׁמְנֶה עֶשֶׂר חֲדָשִׁים שֶׁעָשָׂה בְּסִכּוֹת קִיץ וְחֹרֶף וְקִיץ שֶׁהֵם שְׁתֵּי שָׁנִים, הָרִי לוֹי בֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה בְּלִכְתָּם לְשָׁכָם. וְנִקְרָא אִישׁ. רַשִׁי. וּבַחֲמֵשׁ פְּרִשְׁתָּ וַיֵּשֶׁב בְּפָסוּק וַיִּתְאַבֵּל שְׁפִרְשׁ רַשִׁי שְׁשֵׁה חֲדָשִׁים בְּבֵית אֵל שֶׁהוּא אַחֵר מֵעָשָׂה שְׁכָם, לֹא דִיָּק: **[טט]** לֹא נִמְצָא רַק שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה. וּבִפְרוּשׁ רַשִׁי דְשִׁמְנֶה עֶשְׂרֵה פְּעָמִים כְּתִיב אָדָם עַד כִּי מֵאִישׁ לְקַחָה זֹאת. וְצָרִיךְ לִזְכֹּר דְאִישׁ נָמִי מִן הַמִּנְיָן: **[ע]** בְּמִדְרַשׁ רַבָּה פְּרִשְׁתָּ קָרַח. וְנִרְאֶה לִי מִדְּאֲשַׁכְּחוֹן בְּמִתִּי מִדְּבַר שֶׁלֹּא נֶעֱנְשׁוּ בְּפָחוֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים: **[עא]** גְּמָרָא. וְנִרְאֶה לִי דְרַצוֹנִי לִזְכֹּר דְיִשְׂרָאֵל בְּשַׁעַת מִתְּן תּוֹרָה גְּרִים הָיוּ, וְגַר כְּקָטָן שֶׁנּוֹלַד דְמִי. וְעַיִן תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב: **[עב]** לְזִקְנָה. וַיֵּשׁ סְפָרִים דְגֵרְסִי לְחַכְמָה. בִּישִׁישִׁים חַכְמָה נוֹטְרִיקוֹן בֶּן שְׁשִׁים. רִיטְב"א. וְאַף לְגֵרְסַתְנוּ זְקוֹן זֶה שֶׁקָּנָה חַכְמָה. מִדְרַשׁ שְׁמוּאֵל. וְעַיִן תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב:

פרק ה - משנה כב

[עג] בֶּן בֶּג בֶּג. יֵשׁ לְפָרֵשׁ שֶׁלֹּא הָאָרִיךְ יָמִים. וְכֵן בֶּן הָאָה הָאָה. וְהַרְשָׁבִים פְּרִשׁ שְׁגָרִים הָיוּ. וְהֵם בְּנֵי אַבְרָהָם וְשָׂרָה שֶׁנִּתְּוֹסְפוּ ה' עַל שְׁמוֹתָם, וְכָל הַגְּרִים בְּנֵיהֶם נִקְרָאוּ. וּבֶג גִּימְטְרִיא ה'. וְקָרָאָם זֶה מְשֻׁנָּה מְזָה כְּדִי לְהַפִּיר בֵּין זֶה לְזֶה. מִדְרַשׁ שְׁמוּאֵל: **[עד]** וְלִפִּי שְׁדַבְרֵי תּוֹרָה הֵן צָרִיךְ גְּדוֹל לְבַנֵּי אָדָם, הִנֵּה אוֹמֵר בְּלִשׁוֹן אֲרָמִי שֶׁהָיוּ הַכָּל מְפִירִין בּוֹ כְּשֶׁעָלוּ מִבְּבֶל. מִדְרַשׁ שְׁמוּאֵל. וְעַיִן תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב: **[עה]** וְהַפָּד. כָּפַל לְשׁוֹן לְחִזְק וּלְהוֹרוֹת עַל הַתְּמִידוֹת וְהַהֲפָלָה. וְעַנְיָן הַהַפּוֹד עֲצָמָה הוּא חֲזַרְתָּ הַלְמוּד: **[עו]** תַּחֲזִי. רַצוֹנִי לִזְכֹּר הַאֲמָת. פְּרוּשׁ, וְתִרְאֶה הַאֲמָת בְּעַיִן הַשֶּׁכֶל. כְּתַרְגוּם וַיִּרְא, וְחִזָּא. וְעַיִן תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב: **[עז]** טוֹבָה הַיְמָנָה. שֶׁלֹּא תֵאמַר שֶׁבְּלִמּוּד חַכְמָת יוֹנִית בְּהַכָּרַח אֲלֵמַד מֵהֶם מְדִינִיּוֹת וְהַנְּהָגָה וּמִדּוֹת טוֹבוֹת, לְהַכִּי קָאָמַר שְׂאִין לָךְ מִדָּה טוֹבָה הַיְמָנָה, כִּי כָּל הַמִּדּוֹת טוֹבוֹת עָרוּכוֹת בְּכָל וּשְׁמוּרוֹת בָּהּ. מִדְרַשׁ שְׁמוּאֵל:

פרק ה - משנה כג

{ענ} וְזֶה בְּשֹׁכֵר הַצֶּעַר וְהַטֹּרַח עֲצֻמוֹ, שְׁאִם הוּא מְרַבֵּה שְׂכָרוֹ מְרַבֵּה. אָבֵל
שְׂכָר מְצוֹת עֲצֻמוֹ אִי אֵתָהּ יוֹדֵעַ מִתּוֹ שְׂכָרוֹ. כְּדַתְּנוּ בְּרִישׁ פֶּרֶק ב'. דָּרְדָּ
חַיִּים: